

to što se cilj za srpsku državu "prikazuje na potpuno pogrešan način".⁶⁵ Da bi ubijedili Međunarodnu zajednicu, kako je on razmišljao, trebalo je da Srbi od svoje ideje i ranije naprave mnogo ozbiljniji slučaj u političkom pogledu, tvrdeći da "Srbi raspadom Jugoslavije ne mogu biti lišeni onoga što je drugim narodima zajamčeno, a to je pravo na samoopredeljenje i sopstvenu državu. To pravo se, kada je reč o srpskom narodu, ne može ostvarivati po šavovima, po linijama granica avnojskih republika bivše Jugoslavije. Postoji, dakle, politički manevarski prostor da se kaže da je taj cilj [t. j. srpska država] legitiman."⁶⁶

Istovremeno, sve više svjestan ravnoteže snaga, Koštunica je želio postići svoj cilj proširene srpske države postepeno, u fazama, radije, nego nastojanjem da to učini jednim neuspješnim naletom. Kao što je primijetio već 1992., "političko i kulturno jedinstvo Srba na prostoru bivše Jugoslavije, što je jedan od osnovnih ciljeva DSS [t.j.njegove političke partije], može se ostvariti, naravno postepeno, pod uslovom da Srbija postane jaka, demokratska država."⁶⁷ On je naglasio da cilj kojem on teži i kojeg je opisao kao "jedna demokratska srpska država" bi trebalo da bude predstavljen tako da ne znači da u njoj živi svaki pojedini Srbin, niti da nije dozvoljeno živjeti u njoj drugim "nacionalnim manjinama" i kao što je, ovaj cilj bi se mogao postići postepeno, upotrebom političkih sredstava: "Nije to ni zalaganje da se ta država stvori odmah, niti da se to ujedinjenje postigne pre svega ratom."⁶⁸ Godine 1995. ovaj postepeni metod za postizanje jedinstvene srpske države - to znači Velike Srbije - postao je njegova omiljena

⁶⁵ NIN, 2. decembar 1994, str. 17.

⁶⁶ NIN, 2. decembar 1994, str. 16.

⁶⁷ Intervju Miroslava Mikuljanca sa Vojislavom Koštunicom, PRAVDA IZ NOVINSKOG ČLANKA, Borba, Beograd 13. august 1992, str. 11.

⁶⁸ NIN, 2. decembar 1994, str. 17.

strategija, jer je sugerisao upotrebu različitih mirovnih planova o kojima se pričalo da bi "omogućilo bi makar postepeno integrisanje našeg etničkog i državnog prostora sa one strane Drine [t.j.u Bosni] sa SR Jugoslavijom."⁶⁹

Ipak, on je naglašavao (uprkos njegovog unekoliko nerazumljivog načina izražavanja) da stoji na sljedećem stanovištu: "Naši politički ciljevi saglasni su na onima iz 1992. - da se podrže sve snage u RS koje će težiti da se održi politički subjektivitet srpskog naroda i teritorijalni kontinuitet."⁷⁰ To je podrazumijevalo da on zagovara jedan različit srpski politički entitet u Bosni i Hercegovini, a to praktično znači, da bi trebalo revidirati granice i prisiliti stanovništvo na preseljavanje, kako bi se omogućilo lakše fizičko ujedinjavanje ovih teritorija sa Srbijom, jer, s obzirom na postojeće modele izmiješanosti stanovništva u BiH, na drugi način nije bilo moguće stvoriti željeni "teritorijalni kontinuitet."

3. KO JE ODGOVORAN? LIČNOSTI I IDEOLOŠKE VRIJEDNOSTI

Iako je privrženost nacionalističkoj ideji bila osnovni razlog koji upućuje na njegovu paradigmu, Koštuničina trajna averzija prema ljevici (koju predstavlja Milošević) i njegova identifikacija ljevice kao izdajnika nacionalističkih vrijednosti, te njegova obratna simpatija za tradicionalnu desnicu (onakvu kakvu je predstavlja, na primjer, Srpska demokratska stranka (SDS BiH) vodstva bosanskih Srba) uvjerljivo su takođe obojile njegov analitički pristup i kreirale simbiozu nacionalističkih i političkih pogleda. Na više načina Koštunica se može uzeti kao slijepo podražavanje desnice

⁶⁹ Argument, 14. august 1995, str. 8.

⁷⁰ Vreme International, 17. februar 1996, str. 18.

lijevo orijentiranog Miloševićevog političkog bloka. Takve ideologijske simpatije od strane Koštunice ne mogu se previdjeti, kao što je naglasio u svom nedvosmislenom odgovoru u otvorenom radio-programu na pitanje o Dimitriju Ljotiću (vođa srpskog fašističkog pokreta "ZBOR" tokom 1930-tih i 1940-tih godina) i o njegovoj ideologiji. Prema Koštunici, Ljotić se ne bi mogao svesti na negativan imidž koji su mu dali jugoslovenski komunisti. A, "što se tiče Ljotićevih poruka koje navodite, teško da se svako ko drži do morala u politici ne bi sa Ljotićevim stavovima mogao složiti."⁷¹ S obzirom na istorijski simbolizam nekoga kao što je Ljotić za nersbe i (mnoge Srbe), ovo iskreno priznanje pokazalo je i nacionalističko sljepilo Koštunice jer je dao takvu primjedbu i, možda mnogo ozbiljnije, nagovijestilo je da on osjeća izvjesni afinitet za nacionalističke i autoritarne ideologije, kao one koje je propagirao Ljotić.

Za neostvarivanje nacionalističkih ciljeva, Koštunica je oštro okrivio komunistički režim u Srbiji (kako ga je on nazvao), a posebno Miloševića. Kako je on kalkulirao kroz svoju nacionalističku paradigmu, jedna od najvećih njihovih grešaka je činjenica da oni jednostavno nisu bili iskreni nacionalisti: "Komunisti nisu nikada bili nacionalisti u prosvećenom, demokratskom smislu reči već samo cinični nacionalisti: kad ustreba i dokle treba."⁷² U stvari, upitan da li je lider bosanskih Srba Radovan Karadžić napravio ikakvu

⁷¹ Dana 2. decembra 1996. g. tekst je bio na raspolaganju, na službenoj DSS web stranici, URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

Ljotić je bio ključni funkcioner srpskog kolaboracionističkog režima koji se povukao sa Nijemcima nakon što su Sovjetska armija i NOVJ zauzeli Beograd u oktobru 1944. i tada pomogli pri bjekstvu srbijanske vlade u egzil pod pokroviteljstvom Njemačke. Za istoriju njegovog pokreta, vidi Mladen Stefanović, *ZBOR DIMITRIJA LJOTIĆA 1934-1945*, Narodna knjiga, Beograd 1984.

⁷² *NIN*, 28. juli 1995, str. 20.

grešku, Koštunica je odgovorio da je on bio jedini realan koji je zaista vjerovao u Miloševićev nacionalizam: "Postoji, doduše, greška vezana za procenu da se može osloniti na nacionalne stavove i nacionalne interese režima u Beogradu ... i da režim u Beogradu, odnosno Slobodan Milošević, vodi odgovornu nacionalnu politiku. On je, da ponovim ... cinični a ne pravi nacionalista."⁷³ Kao što je Koštunica naglasio, njegova najveća kritika Miloševićevog režima nije se odnosila na pljačku novca nosioca tog režima što je on jednostavno očekivao "jer su oni komunisti", nego na "pljačku koja se odnosi na istoriju, tradiciju, nacionalni identitet. I to se ne sme zaboraviti."⁷⁴

I zaista, možda, najozbiljnija kritika koju je Koštunica rezervisao za Miloševića je bila da ovaj nije mogao postići nacionalističke ciljeve zbog neuspješne politike, a ne zbog toga što je odabrao neodgovarajuće ciljeve same po sebi. Na primjer, nakon kolapsa Republike Srpske Krajine, Koštunica je okrivio Miloševića ne zato što je potstakao njeno kreiranje na prvom mjestu upotrebom nasilja i etničkog čišćenja, nego što ga nije adekvatno podržao. On je nazvao Miloševićevo ponašanje "prodajom i predajom Republike Srpske Krajine" i strahuje da: "Teško je naći objašnjenje za takvo pilatovsko izbegavanje preuzetih, moralnih, čak i pravnih obaveza.... u slučaju ovakve agresije podrazumevale su se i određene obaveze SR Jugoslavije. O te obaveze, SR Jugoslavija se jednostavno oglušila."⁷⁵ Zsigurno, Koštunica se ponovo vraća na kritiku Miloševića zbog njegovog autoritarizma i korupcije. Međutim, Koštunica je istovremeno bio otvoren u pohvalama vodstvu bosanskih Srba, osporavajući svako drugo mišljenje kao autoritarno i potkupljivo kao Milošević.

⁷³ *NIN*, 2. decembar 1994, str. 17.

⁷⁴ *NIN*, 21. mart 1997, str. 15.

⁷⁵ *Argument*, 14. august 1995, str. 8.

Koštica je nasuprot tome, insistirao da su lideri bosanskih Srba upravljali na potpuno demokratski način: "To nije obična vrsta odgovornosti, obična vrsta odnosa između upravljača i naroda, već takva vrsta odgovornosti po kojoj su državni upravljači pod stalnom prismotrom i pritiskom naroda."⁷⁶ Ono što se pojavljuje kao Koštuničin *lakmus test* o prihvatljivosti, bilo je stanovište o nacionalizmu. Dok je sebe vidio i kao nacionalistu i kao demokratu, Koštuničini prioriteta su jasno u prvoj kategoriji. Njegovo opravdanje za nepridruživanje opozicionoj koaliciji *Zajedno*, koja je težila ka zbacivanju Miloševića u zimu 1996.-1997. godine bilo je, na primjer, da su stranke formirane kasnije pogrešne sa njegovog stanovišta, "da je državno i nacionalno pitanje na neki način stavljeno ad akta, da prava pitanja u kampanji treba da budu socijalna i ekonomska pitanja." Suprotno tome, "Demokratska stranka Srbije je smatrala da državno i nacionalno pitanje nije anahrono, da je u političkim borbama i u izbornim borbama dvojako značajno."⁷⁷ Kao što je zaključio, "Naravno, za neuspjeh sada odgovornost mora da snosi onaj ko je donosio odluke, dakle Slobodan Milošević."⁷⁸ Ne samo da je Koštunica komotno optužio isključivo Slobodana Miloševića i pripisao mu svu odgovornost za bijedu i neuspjeh Srbije, nego ga je istakao kao glavnog izvora negativnih mišljenja o Srbima od strane međunarodne zajednice, tvrdeći da je Milošević predstavljao Srbe u inostranstvu. Prema Koštunici, "kriterijum [međunarodne zajednice]... je sasvim jednostavan i pogrešan upravo u meri u kojoj je jednostavan. To je Slobodan Milošević," koji je postao "lakmus-papir za utvrđivanje nečije političke podobnosti. On je, vele Amerikanci, a za njima u glas ponavlja cela nasmešena i podmlađena međunarodna zajednica, pravo

⁷⁶ *Duga*, 13.-19. maj 1995, str. 20.

⁷⁷ *NIN*, 21. mart 1997, str. 15.

⁷⁸ *Argument*, 14. august 1995, str. 9.

merilo svega, izvor je i utoka svih političkih ideja među Srbima, a prosečan Srbin... spreman da u njegovo ime počini najstrašnije zločine." Ustvari, Koštunica je bio ljut što je Milošević upotrijebio srpski nacionalizam i kreirao na Zapadu svoj negativan imidž: "Možeš, dakle, biti sasvim prosečan patriota, ako ste srpski patriota, onda, prema međunarodnoj zajednici vi ste jedan od miloševićevaca ... sve će vam biti oprosteno samo ako kažete da ste protiv Miloševića."⁷⁹ Miloševićev slijedeći neuspjeh na Kosovu je, slično, izazvao Koštuničinu ljutnju na skupu koji se održao pred izbore 24. septembra 2000, kada je okrivio Miloševića za "izolaciju, sankcije, redove, nemir, nesigurnost, neizvesnost, prošlogodišnje zločinačko NATO bombardovanje naše zemlje... i kumanovsku kapitulaciju [tj. sporazum koji je okončao rat na Kosovu], a koja je od Miloševićevog režima proglašena za pobjedu." Dodao je da Milošević ne bi bio u stanju preobratiti taj neuspjeh: "Danas na Kosovu imamo neku tuđu stranu armiju i stranu upravu. Oni koji su je na Kosovo doveli neće je sa Kosova odvesti."⁸⁰ Šta više, Koštunica je brinuo da će, pod Miloševićem, ostatak onoga što on smatra srbijanskom teritorijom bukvalno nestati: "[Republika] Srpska će se utopiti u unitarnu BiH, sve ostale srpske zemlje u neku amorfnu natoovsku razdržavljenu masu. Zaslužujemo bolje."⁸¹

Što je značajno, Koštuničina oštra kritika Miloševića na političkoj osnovi ne odnosi se na režim bosanskih Srba. Tipično, kada je upitan da li je tvrdokorni nacionalistički lider

⁷⁹ Intervju sa Vojislavom Koštunicom, *ZASLUŽUJEMO BOLJE, Nezavisne novine*, Banja Luka, 16. juni 2000, online na URL:

<http://www.trebinje.com/cgi-bin/printthis.cgi?page=426>

⁸⁰ Skup od 20. septembra 2000. Tekst online na SLOBODNA SRBIJA web stranice, URL:

<http://www.xs4a11.n1/-freeserb/specials/broadcasts/200092000>

⁸¹ *Nezavisne novine*, 16. juni 2000.

bosanskih Srba napravio greške, Koštunica se brzo upustio u njegovu odbranu: "Svi grešimo, naravno. Sigurno da je bilo nekih stavova, nekih kvalifikacija koje su, po mojoj meri, preoštre, koje bi trebalo drugačije ili postepenije formulisati. Ali ne vidim da postoji nešto što bih nazvao suštinskom greškom."⁸² Koštuničino divljenje za Karadžića trajalo je dugo nakon njegovog uklanjanja iz političkog života pošto ga je Haški tribunal optužio za ratne zločine i kada se Koštunica još žalio "smenjivanje legitimno izabranog predsednika [t.j. Karadžića]."⁸³

Posljedica Koštuničine paradigme sa svojim naglaskom na nacionalističkim ciljevima i vrijednostima protezala se takođe na domaću političku arenu u Srbiji. Zauzvrat, može se pretpostaviti da je ovo imalo direktnog uticaja na okruženje u smislu negativnog razrješavanja konflikta, pošto bi vjerovatno, otvoreniji i demokratski kontekst karakterističan za građansko društvo tolerisao manje ekstremne ciljeve i sveobuhvatniji pregovarački okvir. Kriteriji demokratije, a naročito, građansko društvo koje ima podršku u nekim pojedincima u Srbiji bili su jasno potčinjeni kritrijima nacionalizma i uspjehu ili neuspjehu ostvarenja Velike Srbije. Tako je Koštunica koristio mjeru odanosti nacionalizmu, kako je on to tumačio, za napade ne samo na Miloševića nego takođe i za napade na ostatak domaćeg političkog spektra, optužujući i jedne i druge - iz različitih razloga - da nisu bili dovoljno veliki patrioti. On je tvrdio da "vlast i pobornici tzv. građanske opcije" imaju "nekritičan idolo-poklonički stav" prema međunarodnoj zajednici u pogledu nacionalizma, "dovodeći Srbiju u polukolonijalni status."⁸⁴

Koštunica je svoje prirodne političke saveznike vidio ne u demokratima Srbije nego u nacionalistima, i to onim ekstremnim. Tako se on zalagao za stvaranje opozicione

⁸² *NIN*, 2. decembar 1994, str. 17.

⁸³ *Nezavisne novine*, 16. juni 2000.

⁸⁴ *NIN*, 28. juli 1995, str. 20.

koalicije u koju bi bili uključeni i Srpska radikalna stranka Vojislava Šešelja (SRS) i ekstremna Saborna stranka Nikole Rakitića.⁸⁵ Kada je jedan novinar kritikovao Šešeljevu stranku SRS da je njena platforma zasnovana na "nacionalnom ekskluzivizmu, na egzemplarnoj isključivosti, pa čak i primitivizmu," Koštunica je uzvratio "Sa najvećim delom vaših kvalifikacija SRS-a ne bih se saglasio."⁸⁶ Na praktičnom planu, funkcioneri DSS-a su već saradivali sa SRS u zajedničkim političkim skupovima.⁸⁷ Prema Koštunici, njegova stranka nije ušla u koaliciju sa SRS Vojislava Šešelja samo zato što je SRS "podržala i održala [Miloševićev] režim. Srpska radikalna stranka je nacionalno pitanje branila tako što ga je posmatrala uskostranački i neretko kompromitovala."⁸⁸ To znači, tačka razdora nije bila Šešeljev dobro poznati ekstremni nacionalizam i brutalne metode, nego njegova saradnja sa Miloševićem. Isto tako, Koštunica je ocijenio da je njegova DSS "po svojim stavovima, najbliža po svom političkom programu i politici Srpske demokratske stranke Republike Srpske" - stranka bosanskih Srba tvrdolinijaša, kako je to on objasnio u jednom radio programu.⁸⁹

Obrnuto, Koštunica je omalovažavao demokratski orijentirani Građanski savez Srbije (GSS) koji je bio član opozicionog pokreta *Zajedno*, i za kojeg je tvrdio da je njegov program "anacionalan, u mnogo čemu antinacionalan" pogled.⁹⁰ Inače, on je optužio GSS, pa čak i desničarski nacionalistički Srpski pokret obnove (SPO) Vuka Draškovića

⁸⁵ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 13.

⁸⁶ *NIN*, 2. august 1996, str. 12.

⁸⁷ *Argument*, 17. juni 1995, str. 7.

⁸⁸ *NIN*, 21. mart 1997, str. 17.

⁸⁹ Radio program, 4. decembar 1996. tekst na raspolaganju na DSS službenoj web stranici, URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

⁹⁰ *NIN*, 21. mart 1997, str. 17.

kada je ovaj reducirao svoje naglašavanje nacionalizma, da posjeduje "ekstremno anacionalne pa i antinacionalne stavove" i okarakterisao je Vesnu Pešić - lidera GSS-a, jednog od najvažnijih pobornika odbrane ljudskih prava, da je "vođa jedne marginalne (ali izrazito antisrpske) stranke."⁹¹ Isto tako, Koštunica je citirao povoljno jedan novinski članak koji je okarakterisao Demokratsku stranku Zorana Đinđića negativno, da je "na sredokračići između građanskih i pronacionalnih, prorežimskih i antirežimskih partija."⁹² Koštunica je takođe optužio Đinđića za djelovanje "na jedan krajnje oportunistički način" i za kretanje "od jednog prvobitno anacionalnog stava ka nacionalnom stavu, vezama sa Republikom Srpskom, a zatim se opet vraćajući u poslednje vrijeme, poslednjih meseci, u jednu orijentaciju koja je u svemu anacionalna i koja je u nečemu bliska politici vladajuće stranke."⁹³

Koštunica je izražavao zabrinutost da "su neki Srbi izgubili svoj nacionalni identitet postajući 'Jugosloveni', 'Evropljani', 'antinacionalisti', globalisti ili subnacionalni regionalisti. Srbi imaju oslabljenu nacionalnu svest o vlastitoj naciji pored trajnog nedostatka samodiscipline."⁹⁴

⁹¹ Radio program, 3. decembar 1996. tekst na raspolaganju na DSS službenoj web stranici, URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

⁹² Intervju Radmile Stanković sa Vojislavom Koštunicom, *IZMEĐU ĐINĐIĆA I MENE NIKADA NIJE BILO NIJEDNE REČI O UJEDINJENJU DS I DSS-a*, *Telegraf International*, Beograd, 12. decembar, 1995, str. 9.

⁹³ Radio program, 4. decembar 1996. tekst na raspolaganju na DSS službenoj web stranici URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

⁹⁴ Vojislav Koštunica, *SERBS AND THE WEST: THE ROAD AHEAD (SRBI I ZAPAD - PUT NAPRED)* 10. oktobar 2000. (očigledno reprint članka koji je prvi put objavljen u januaru 2000.) Rockford Institute web stranica, URL:

<http://www.rockfordinstitute.org/NewsST101000.htm>

Kako su se izbori septembra 2000. približavali, Koštunica se čak pribojavao da bi Milošević mogao biti zamijenjen nekom liberalnom strankom, koja ne bi adekvatno štitila nacionalističke stavove; ili, kako je on to rekao, "tako da će sutra Miloševića možda zameniti neke kvislinške stranke sa nekritičkim odnosom prema Americi. Zato treba sačuvati nešto što je verodostojno nacionalno."⁹⁵

4. RJEŠAVANJE KONFLIKATA I PARADIGMA

U analizi i odgovoru na specifične i konkretne slučajeve konflikta, Koštuničini stavovi su bez iznenađenja bliski i vezani za njegovu dominantnu paradigmu.

a) Bosna i Hercegovina i Kosovo

U slučaju Bosne i Hercegovine, Koštunica je podržavao nastojanja Srpske demokratske stranke koju je predvodio Radovan Karadžić u uspostavljanju srpske države u Bosni i Hercegovini, koja, s obzirom na demografski model može biti uspostavljena samo masovnim uništenjem nesrpskih naroda. Za Koštunicu, ciljevi bosanskih Srba su legitimni: "Mi, pak, ocenjujemo da su zalaganja rukovodstva Republike Srpske [t.j. entiteta bosanskih Srba] u ovom trenutku usmerena ka cilju koji je za nas legitiman i nesporan."⁹⁶ Za Koštunicu, bilo je jasno da bosanski Srbi ne mogu živjeti zajedno sa Muslimanima i Hrvatima u međunarodno priznatoj državi Bosni i Hercegovini. Zbog toga

⁹⁵ Intervju Igora Jovanovića sa Vojislavom Koštunicom, *KOMADANJE JUGOSLAVIJE BIĆE NASTAVLJENO Bre!*, Beograd, br. 5. bez datuma, ali prije izbora u septembru 2000., URL:

<http://www.bre.co.yu/arhiva/brojevi//broj5/vojislavkostunica.htm>

⁹⁶ *NIN*, 2. decembar 1994, str.17.

“Nema nikakvih razloga da ih mi na to prisiljavamo.”⁹⁷ I konačno, on je pravdao svoj vlastiti stav da Bosna i Hercegovina kao država nije nikada postojala i štaviše, namjera Bošnjaka je bila da se stvori “islamska država na prostoru cele BiH.”⁹⁸ Upitan da li bi išao u Sarajevo da razgovara sa lokalnim stanovništvom uključujući Srbe koji su ostali u gradu, Koštunica je odbacio takav gest govoreći: “Nisam osećao posebnu potrebu da porazgovaram sa ljudima koji su, prosto, agenti Izetbegovićeve vlasti.”⁹⁹

Njegov minimalni uslov za Bosnu i Hercegovinu bio je da prihvati “jednu konfederalnu Bosnu, Bosnu kao savez država, ali ne saveznu državu... meni se čini da je to jedno normalno i demokratsko rešenje.” Bilo je jasno da je njegova namjera uspostavljanje privremene situacije koja bi samo odložila i olakšala prije nego što bi se odrekla cilja o podjeli teritorije Bosne i Hercegovine. Kako se retorički pitao, “Zašto se tim putem ne bi krenulo, zašto se ne bi omogućilo u obliku jednog *provizorijuma* koji može trajati jedan broj godina, da se na tom prostoru uspostavi jedna konfederalna država, dakle, savez država, da se onda omogući narodu za nekoliko godina, dakle, u smirenim prilikama, da se izjasni ili za integraciju te dve ili tri države na prostoru bivše BiH u jednu jedinstvenu državu, ili za samostalne države.”¹⁰⁰

Posebno je bio razdražen Miloševićevom nemogućnošću da postigne više u Bosni što je obrazložio nedostatkom vještine u strategiji. Upitan da li bi Miloševićeva vladajuća SPS stranka implementirala podobnu politiku u Bosni, Koštunica je zaključio: “Ne, iz jednostavnog razloga što to pitanje nije obrazlagano na valjan način. Mislim da je osnovna greška to što sva prethodna sredstva nisu

⁹⁷ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 20.

⁹⁸ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 19.

⁹⁹ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 22.

¹⁰⁰ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 20.

iskorišćena. Ni diplomatski, ni medijski, to nije učinjeno na valjan način. Nije se ta stvar shvatila. Ne može se smatrati valjanom odbranom, ako se pojedini jaki argumenti ne iskoriste dovoljno.”¹⁰¹ Što se njega tiče, Koštunica vjeruje da bi se uprkos prinudi sile, suptilnijom politikom mogli postići željeni ciljevi daleko uspješnije. Dok se važeći sporazumi za Bosnu i Hercegovinu - kao onaj iz 1995. Dejtonski mirovni ugovor - moraju priznavati, on ipak vjeruje da oni neće predstavljati nepremostivu prepreku za postizanje nacionalnih ciljeva. Tako je sugerisao da se iskoriste prednosti Dejtonskog sporazuma i priznanje Republike Srpske sadržano u tom sporazumu u cilju da se “stvori jedna vrsta srpskog političkog, kulturnog i duhovnog prostora,” a zatim i “da učvrsti veze koje su bile pokidane između Srba u drugoj Jugoslaviji.”¹⁰²

Preciznije, kao što je on rekao radio slušaocima 1996. godine: “Najkraće rečeno, stanovište Demokratske stranke Srbije o Republici Srpskoj moglo bi se izraziti na sledeći način: Uvažavajući Dejtonski sporazum kao činjenicu sile, a ne pravde i prava, DSS smatra da treba činiti sve da se Republika Srpska, ta država u jednoj tuđoj državi, u Bosni i Hercegovini što više osamostali, da bude što samostalnija, svoje atribute državnosti što više da istakne, i normalno, da se opet uspostave što čvršći odnosi između Republike Srpske i Srbije. Kada govorimo o uspostavljanju tih odnosa imamo na umu činjenicu, da Dejtonski sporazum omogućava takve paralelne specijalne odnose između entiteta u Bosni i Hercegovini i susednih država.”¹⁰³

Koštunica, vječni realista, dodao je, međutim, da Srbi kao slaba sila ne bi bili u stanju otvoreno ostvariti svoje interese: “Naravno, kao mali narod, u prilikama u kojima se

¹⁰¹ Duga, 13.-19. maj 1995, str. 19.

¹⁰² NIN, 21. mart 1997, str. 15.

¹⁰³ Radio program, 10. decembar 1996. tekst na raspolaganju na DSS službenoj web stranici, URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

nalazimo, mi ne možemo učiniti ono što su, recimo, Nemci u Saveznoj Republici Nemačkoj učinili posle Drugog svetskog rata proklamujući u svom Ustavu iz 1949. godine ujedinjenje Zapadne i Istočne Nemačke kao nacionalni cilj. Mi to ne možemo učiniti.”

Međutim, on je nastavio izlažući svoju viziju istrajavanja na srpskim političkim ciljevima i strategije *vis-à-vis* Bosne i Hercegovine: “Na tom cilju ujedinjenje Srba s ove i s one strane Drine, dveju srpskih država, moramo težiti, stremiti svim sredstvima. To je naš nacionalni cilj. On je, na neki način, u mnogo čemu podudaran sa nacionalnom politikom, sa našim nacionalnim ciljevima pre Prvog svetskog rata, kada se i pored toga što su Bosna i Srbija bile dve različite, odvojene, državnom granicom podeljene celine, smatralo da su tesno povezane. Jovan Dučić je s pravom pisao da su Srbija i Bosna nedeljive i u ono vreme pre 1914. kada je Bosna bila u drugoj državi. Tu vrstu politike moramo i danas, u promenjenim, drugačijim međunarodnim okolnostima slediti, i ta politika za što čvršćim povezivanjem Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije je politika Demokratske stranke Srbije. Ona se u mnogo čemu razlikuje, naravno od vladajuće [u Miloševićevo vrijeme] politike u Srbiji, od politike pojedinih opozicionih stranaka koje se zalažu zapravo za integraciju Republike Srpske u Bosnu i Hercegovinu. Naša politika je politika izdvajanja Republike Srpske i njenog približavanja i ujedinjenja sa Srbijom. Od te politike se ne može i ne sme odustati.”¹⁰⁴

¹⁰⁴ Radio program, 10. decembar 1996. tekst na raspolaganju na DSS službenoj web stranici, URL:

<http://www.dss.org.yu/arhiva/intervju96.html>

Jovan Dučić je bio ekstremni nacionalistički pjesnik i diplomata koji je umro u SAD-u 1943. godine i koji je ponovo sahranjen u Bosni i Hercegovini u oktobru 2000. što je iskorišteno kao religijsko-nacionalistički događaj.

Prije vojnih poraza u 1995. godini, Koštunica je sugerirao da bi srpsko jedinstvo bilo u stanju da nadvlada pritisak međunarodne zajednice na Srbe da prihvate različite mirovne planove ako bi Milošević u potpunosti podržavao bosanske Srbe: “Videli smo kako završavaju ti pritisci ukoliko postoji jedinstven stav Srba i s ove i s one strane Drine. Pritisaka nema. Mirovni planovi propadaju, pronalaze se nova rešenja. Mirovni plan Kontakt grupe ne bi sastavio ni nekoliko meseci da je postojao jedan jedinstven stav Beograda i Pala.”¹⁰⁵ On je takođe sugerirao kao uspešnu strategiju da se svi srpski entiteti ujedine u poslovima sa vanjskim svijetom smatrajući da bi to bilo neophodno “da se nađe zajedničko političko stanovište između Beograda, Podgorice, Pala i Knina i da se pred svet izade sa usaglašenim stavom” kroz “srpsko-srpski dijalog.”¹⁰⁶

Kada je Milošević potpisao Dejtonski sporazum, Koštunica je bio očekivano kritičan, označavajući ga kao “veliki politički neuspeh vladajućeg režima”, a posebno, jer je smatrao da je “sužena samostalnost Republike Srpske” i osudio je Miloševića lično, što je u praksi “praktično zalupio vrata svakoj značajnijoj vezi između SRJ i RS.” Konkretno, on je oštro kritikovao Miloševića da nije ništa učinio da bi se “omogućio makar deo prava na povezivanje sa matičnom državom [Srbijom].”¹⁰⁷ Koštunica je interpretirao Miloševićevu primjetnu hladnoću prema vodstvu bosanskih Srba kao posebno osuđujuću: “režim u Beogradu pokušava da Republiku Srpsku odgurne od sebe i reintegriše u Bosnu i Hercegovinu i da na neki način veći interes pokazuje za celovitu Bosnu i Hercegovinu, nego za RS.” Zauzvrat, on je sugerirao da se status “paralelnih veza” dozvoljen Dejtonskim sporazumom mora znatnije naglasiti.¹⁰⁸

¹⁰⁵ *Duga*, 13. - 19. maj 1995, str. 20.

¹⁰⁶ *NIN*, 28. juli 1995, str. 21.

¹⁰⁷ *Telegraf International*, 12. decembar 1995, str. 8.

¹⁰⁸ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 15.

Istovremeno, Koštunica je vjerovao da bi se Zapad mogao uvjeriti da shvata uspostavljanje specijalnih odnosa Republike Srpske sa Srbijom povoljnim predstavljajući takvo uspostavljanje kao "zalog za mir u regionu koji je u interesu zapadnih zemalja."¹⁰⁹

Isto tako, u slučaju Kosova, u skladu sa njegovom nacionalističkom paradigmom, cilj za Koštunicu je bio cilj zadržavanja *status quo-a*, kojeg je uspostavio Milošević 1989. godine gušenjem autonomije Kosova. Za vrijeme narednog perioda mirovanja koji je bio karakterističan po gruboj kontroli Beograda i mirnim protestom Albanske zajednice, Koštunica je rekao malo, vjerovatno zadovoljan situacijom. Kosovo je privuklo njegovu pažnju samo u situaciji podgrijavanja krize u kasnim 1990-tim.

Sve u svemu, on je promovirao *status quo* utoliko što je pozivao na ostajanje Kosova u SRJ, dok je, međutim, pozivao na preuređenje kosovskih unutrašnjih granica u interesu favorizovanja kontrole od strane manjinske srpske zajednice: "Moramo razmisliti o još nečem, da se pitanje Kosova i Metohije reši i za danas i za sutra na taj način što bi zbog te 'širokogrudosti' ostali u sastavu Jugoslavije. Da budem otvoren - zašto u okviru postojećih granica? Zašto se ne bi granice menjale tako da se stvore kompaktne srpske opštine na Kosovu?"¹¹⁰

U skladu sa ovom strategijom, on je oponirao odobravanju "šire autonomije" za Kosovo videći u tome klizavu strminu, jer "to što je manje od nezavisnosti danas, sutra može postati nezavisnost."¹¹¹ Kako je on to vidio, trenutna prijetnja je bila to što: "Albanci insistiraju na teritorijalizaciji njihovih kolektivnih prava - teritorijalna autonomija, federalna jedinica, nezavisno Kosovo." Umjesto toga, on je zagovarao integriranje Kosova u samu Srbiju -

¹⁰⁹ *Javnost*, 26. oktobar 1996, str. 15.

¹¹⁰ Vojislav Koštunica, *ULUDO TROŠENJE ENERGIJE*, NIN, 2. juli 1998, str. 17.

¹¹¹ *Duga*, 12.- 25. septembar 1998, str. 9.

koja bi očigledno trebalo da bude i regionalizirana kao Španija - prije nego što bi prihvatio status entiteta, kao Republika Srpska u Bosni i Hercegovini.¹¹² Da bi olakšao srpsku kontrolu nad Kosovom, on je predložio regionalizaciju pokrajine za dalje proširenje srpske kontrole i kritikovao Miloševićev plan zato što ovaj nije podrazumijevao regionalizaciju koja bi "korigovala granice opština. Time možemo dobiti situaciju u kojoj bi veći broj srpskog stanovništva živeo u etničkim srpskim opštinama i samim tim bio bio zaštićeniji i bezbedniji." On je takođe predložio "popis stanovništva, utvrđivanje državljanstva na Kosovu i Metohiji" - dugotrajnu prijetnju srpskih nacionalista u pripremama za široki izgon navodnih albanskih imigranata.¹¹³ Istovremeno se suprotstavio nacionalnim vijećima koje je predložila Miloševićeva vlada za Kosovo. Kako je on shvatio, čak iako predložena struktura može onemogućiti albansku većinu, mogla bi takođe uvesti presedan za slične zahtjeve drugdje, na primjer u Vojvodini ili Sandžaku, od strane nesrpskih naroda i zbog toga bi to mogla biti dugoročno štetna rješenja.¹¹⁴ Široko objavljivana fotografija Koštunice iz 1998. godine sa automatom Kalašnjikov (AK-47) u jednom srpskom selu na Kosovu nije bila samo simbolična, nego možda i sugestivna za njegov imidž.¹¹⁵ Čak i samo

¹¹² *Duga*, 12.- 25. septembar 1998, str. 10.

¹¹³ *Duga*, 12.- 25. septembar 1998, str.10.

¹¹⁴ *Duga*, 12.- 25. septembar 1998, str.10.

¹¹⁵ Koštunica je objašnjavao fotografiju nekako neuvjerljivo tvrdeći da je to bio "simboličan gest podrške onima koje su ostavili svi," *Duga*, 12.-25. septembar 1998. Zaista, prema Skenderu Hotiju, predsjedniku Republikanske stranke Kosova, Koštunica je navodno 29. decembra 1999. došao u sjevernu Mitrovicu koja je pod kontrolom Srba i govorio na skupu raspaljujući masu domaćih Srba koji su potom napali i pretresli aktiviste Republikanske stranke i granatirali kuće naseljene nesrpskom populacijom, dok je Koštunica izvršio pritisak na francuske mirovne snage da onemoguće Hotija da ponovo otvori svoj ured u sjevernoj Mitrovici. Lična informacija g. Hotija autoru, Mitrovica, maj 2001. Ovo u najmanju ruku sugerira na oholost i bezobziran stav Koštunice prema upotrebi sile u rješavanju konfliktnih situacija.

spoljašnje izbjegavanje nasilja u korist političkih sredstava - što je Koštuničina varijanta idealne politike za Kosovo bio je ubjedljiv radikalni povratak u prošlost. Naročito je jednom prilikom otvoreno primijetio: "Kosovsko pitanje u prvoj Jugoslaviji [t.j. 1918. - 1941.] je rešavano političkim sredstvima, manje ili više uspešno, između ostalog naseljavanjem Srba na Kosovo."¹¹⁶ Indikativno je da je srbijanska politika u periodu između dva rata bila daleko od izbjegavanja nasilja o kojem je ovisila - ili u najmanju ruku od prijetnje njegove upotrebe. Planove i politiku tog perioda između dva rata karakterišu kampanje fizičkih napada, poreskih i zakonskih mjera s ciljem da prisile Albance da odlaze, što je kulminiralo otimačinom zemlje i vladinim programima naseljavanja Srba na konfiskovanoj zemlji, kao i sastavljanju plana o deportaciji 400.000 Albanaca u Tursku, što je bilo obustavljeno otpočinjanjem Drugog svjetskog rata.¹¹⁷ Svaka takva politika, čak i da se smatra čistim zavaravanjem samoga sebe vjerovatno je trebalo da proizvede više nasilja i da stvori više problema nego što bi ih se moglo riješiti - i bila bi neproduktivna pod bilo kojim okolnostima. Međutim, kako se situacija između Beograda i međunarodne zajednice pogoršavala u vezi sa Kosovom, Koštunica je vagao odnos snaga koji je u velikoj mjeri bio na štetu Srbije i procjenjivao da će Milošević isključiti efikasan srpski otpor, što bi bilo moguće samo "u nekim boljim uslovima, ne sa režimom kakav jeste."¹¹⁸ Za svaki slučaj, on je takođe kritikovao crnogorski, kako je on shvatio neprincipijelni nedostatak podrške za srpski stav o Kosovu: "zvaničnu Crnu Goru

¹¹⁶ Duga, 12.- 25. septembar 1998, str.10.

¹¹⁷ O ovom periodu, vidjeti Noel Malcolm, *KOSOVO: A SHORT HISTORY (KOSOVO - KRATKA HISTORIJA)*, Macmillan, London 1998, str. 264-288; Branko Horvat, *KOSOVSKO PITANJE*, Globus, Zagreb, 1988. i Tomislav Sekulić, *SEOBE KAO SUDBINA*, Novi svet, Priština, 1994, str. 48-59.

¹¹⁸ NIN, 25. februar 1999, str. 21.

apsolutno neće mučiti ta muka što Srbija ostaje bez Kosova. I to govori o tome koliko je zajednička država privid i u kojoj meri ona [t.j. SRJ] i nije država."¹¹⁹

Nakon što je Beograd izgubio kontrolu nad Kosovom, a koju je preuzela međunarodna zajednica odmah nakon rata na Kosovu 1999, parametri konflikta su se, naravno, drastično promijenili. Za Koštunicu je cilj - zadržati Kosovo - ostao neizmijenjen: "Za mnoge od nas je teško zamisliti Kosovo bez Srbije." On je mislio da je ovo moguće sve dotle dok bi se Srbi zadržali kao većina u sjevernom Kosovu, očigledno nezabrinut da je ovo postignuto samo kroz etničko čišćenje.¹²⁰ Međutim, problem za Srbiju pokazao se sada kao problem prinude, više nego problem odvratanja, bar što se tiče međunarodne zajednice i Albanaca, dok se sa Beogradom igra znatno blažim mjerama nego prije. S obzirom na ogromnu snagu NATO-a, Koštunica za sada pokazuje sklonost za *status quo* (tako zadržavajući Kosovo da ne ide putem ka nezavisnosti), nadajući se da će iskoristiti prednost prilike kada jednom Milošević bude svrgnut. On je to i priznao: "Sa svom tom [t.j. NATO-ovom] armadom na Kosovu teško je nešto promeniti." Zato je njegov prijedlog bio: "Treba nastojati održati *status quo* i šansu tražiti u okolnostima nastalim posle promene režima."¹²¹ Posjeta ruskog predsjednika Vladimira Putina Beogradu i Kosovu u junu 2001. godine, bila je poučna radi uvida u Koštuničine konstantno kruto tradicionalne stavove u vezi sa Kosovom. Koštunica je nastavio prikazivati albanske pobunjenike u Preševskoj dolini kao "teroriste" i optužio je međunarodnu zajednicu za probleme na Kosovu, a nakon sastanka sa Koštunicom Putin je uvjeravao prisutne: "Ja se u potpunosti slažem sa predsjednikom

¹¹⁹ NIN, 25. februar 1999., str. 21.

¹²⁰ Duga, 11 - 24. septembar 1999, str. 10.

¹²¹ Bre!, br. 5, 2000.

Koštunicom" a za probleme Kosova optužio je "nacionalnu i religijsku netoleranciju i ekstremizam" tj. albansku stranu. Putin je isto kao Koštunica ponovio negativan stav o ustavnim inicijativama koje je UNMIK uveo na Kosovo, kao i o planiranim izborima.¹²²

b) Regionalizacija

Godinama prije preuzimanja vlasti, Koštunica je konstantno promovirao kako je on to zvao regionalizaciju Srbije, kao ključnu komponentu njegove vizije razrješenja konflikta, bar u lokalnim okvirima. U jednom pokušaju promocije ove opcije, Koštunica je predstavio to kao najbolji put proširenja demokratije do jačanja kohezije: "Reč je o ideji i projektu koji postoji od doba kada je osnovana DSS. Za mene je regionalizam formula kojom se država demokratizuje i decentralizuje, a samim tim sprečava i njeno razbijanje." Jedna od njenih vrijednosti je da "sprečavate... separatističke zahteve da se ta država razbije."¹²³ Da bi obezbijedio podršku za regionalizacijom, on je često svoj plan izjednačavao sa unutrašnjim restrukturiranjem post-Frankove Španije. Međutim, u španskom slučaju namjera je bila omogućiti i institucionalizirati izražavanje tradicionalnih etničkih i regionalnih identiteta u pokrajinama kao što su Katalonija i Baskija, dok u Koštuničinoj viziji, naprotiv,

¹²² Citirano prema *PUTIN I KOŠTUNICA - ZA POŠTIVANJE REZOLUCIJE 1244 SB*, Radio B-92, Beograd, 17. juni 2001, online, URL:

<http://www.b92.net/archive/s/index.phtml?Y=2001&M=06&D=17>

i *OPASNO JE BILO KAKVO MENJANJE GRANICA NA BALKANU*, Glas javnosti, 18. juni 2001, online, URL:

<http://www.glas-javnosti.co.yu/archiva/2001/06/18/srpski/P01061703.shtml>

i P. Pašić, *RUSIJA ZA DOSLEDNU PRIMENU REZOLUCIJE 1244 O KOSMETU*, Glas javnosti, 18. juni 2001, online, URL:

<http://www.glas-javnosti.co.yu/archiva/2001/06/18/srpski/P01061701.shtml>

¹²³ *Vreme*, 20. septembar 2000.

postoji suprotna namjera što je on naveo u gore pomenutoj intenciji upotrebe njegove verzije španskog modela da integrira Kosovo u Srbiju. Kao što je Koštunica naglasio kada govori o regionalizaciji Srbije i ulozi pokrajina kao što je Kosovo, "Nismo skloni da podržimo specijalni status - podstiče se secesija."¹²⁴ On je insistirao na regionalizaciji koja ne bi značila postojanje takvih jedinica kao što su Vojvodina ili Sandžak kao pokrajina, insistirao je da postoji potreba koja bi obezbijedila da svaki novi aranžman polazi od tačke gledišta Srbije, "a o regionalizaciji treba govoriti iz ugla Srbije."¹²⁵

U biti, od Koštuničine regionalizacije, koja je ekvivalent za preuređenje izbornih okruga u čitavoj zemlji sa novim internim granicama, moglo se očekivati da se njome ukidaju stvarni i potencijalni zahtjevi za autonomijom na prostorima naseljenim manjinskim narodima kao Kosovo, Vojvodina, Sandžak, Preševska dolina ili čak Crna Gora. Preuređivanjem unutrašnje strukture Srbije i eliminacijom tradicionalno historijski zasnovanih teritorijalnih entiteta, podrivaju se tradicionalni identiteti i onemogućavaju zahtjevi za autonomijom takvih regiona. Ako podsjeća na bilo koji, ali prije nego na španski, Koštuničin plan podsjeća na šeme preuređenja Jugoslavije iz perioda između dva rata podjelom na *banovine*. To je bio jedan od načina gušenja historijskih identiteta i teritorija gdje su se koristile granice koje se preklapaju sa etničkim i istorijskim jedinicama kako bi se smanjio uticaj manjinskih naroda. Takva regionalizacija vjerovatno neće danas obezbijediti ambijent za razrješavanje konflikta, a to, ionako, ne bi bilo uspješnije nego u periodu predratne jugoslovenske monarhije.

¹²⁴ *NIN*, 21. mart 1997, str. 16.

¹²⁵ *Duga*, 12.- 25. septembar 1998, str. 11.

IV

REALNOST POLITIČKE MOĆI I PARADIGME

1. NOVI POLITIČKI AMBIJENT - KOLIKO JE TO RAZLAZ?

Prije svega, u čemu se Koštunica razlikuje od Miloševića i kako se razlika pretvara u izgled za razrješenje konflikta, sada i ubuduće? Septembarski izbori 2000. i svrgavanje Miloševića sa vlasti narednog mjeseca koji su označili kraj komunističke ere, mogu se stvarno shvatiti kao razlaz u srbijanskoj politici u više aspekata. Sadašnja vlada u Beogradu, i na federalnom i republičkom nivou predstavlja vidljiv korak naprijed u praktično svim oblastima u odnosu na vrijeme Miloševića. To bi značilo da smjer i brzina promjena nije čisto akademsko pitanje pošto će ovo imati posljedica na način i vrijeme rješavanja konflikta. U lancu odgovornosti unutar nove jugoslovenske i srbijanske vlade gdje se one nekada preklapaju i miješaju, često se pojavljuju izmiješani simptomi i nije uvijek jasno ko utiče na koju politiku. Ipak, da bi se razumio Koštunica i njegov značaj, važnije je nastojati prikazati njegovo lično djelovanje nego objediniti njegovu i ulogu nove vlade u cjelinu. Kao u prethodnom poglavlju, vrednovanje Koštuničinih političkih izjava, sada dopunjeno konkretnim političkim inicijativama koje mu je omogućio mandat, poslužiće kao baza za određivanje stepena evolucije i implikacija za konflikt. Ne može se tražiti precizna sličnost između ova dva perioda, bar ne zbog toga što postoje razlike između slobode koju omogućava položaj u opoziciji i odgovornosti položaja na vlasti, sa potrebom da se djeluje na konkretnim pitanjima kako se ona pojavljuju. Međutim, ono što bi moralo biti

dovoljno istaknuto da bi determiniralo stepen evolucije je to da li aktuelne izjave (uključujući i one koje daje Koštuničin glasnogovornik za kojeg se može pretpostaviti da odražava svoje vlastite političke poglede) i akcije reflektiraju ili su kontradiktorne ranijoj paradigmi. Paradoksalno je, ali Koštunica ima dobru poziciju da vodi Srbiju ka razrješenju konflikta, s obzirom na njegov solidan kredibilitet kod tradicionalno desničarskih nacionalista koji može kritikovati mnogo liberalnije elemente želeći postići kompromis o nacionalističkim stavovima. Na primjer, Koštunica je bio obožavan u Spskoj pravoslavnoj crkvi, bastionu nacionalizma u posljednjih 15 godina kao jedan od nekolicine starijih političkih ličnosti koji je vjernik. Zvanične crkvene novine, prateći njegovu široko publikovanu posjetu poznatom simbolično srpskom manastiru na Svetoj gori bile su oduševljene: "tako jaka veza šefa naše države s Crkvom nije postojala u poslednjih pola veka. Kad je on došao u Hilendar, sva zvona manastira zazvonila su u čast šefa matične države."¹²⁶ Tradicionalni nacionalisti ga takođe podržavaju. Dobrica Ćosić rekao je na primjer "Verujem da je Vojislav Koštunica provereni patriota i ubeđeni demokrata... on je čovek dostojan narodnog poverenja."¹²⁷

¹²⁶ Momčilo Pantelić, *PUT OBNOVE DUHA, Pravoslavlje*, 15. decembar, 2000, str. 1.

¹²⁷ Citirano prema Ćosiću, *KOŠTUNICA I OPOZICIJA GARANTUJU PROMENE, Blic*, Beograd, 11 septembar, 2000. na web stranici, URL:

<http://blic.gates96.com>

Osim toga, Koštunica je rođeni Srbijanac za razliku od svog glavnog rivala Đinđića. U jednom intervjuu datom kratko prije njegovog hapšenja, Slobodan Milošević je izrazio simpatije za Koštunicu: "Koštunica je bolji od drugih [u DOS-u]; izgleda da on želi odbraniti nacionalne interese, ali je slab." Intervju krajem marta 2001. sa Slobodanom Miloševićem, Fulvio Grimaldi, reporter komunističkog lista *Liberazione*, Rim, koji je izgleda odbio da objavi članak. Raspoloživ na web stranici, URL:

<http://www.ecn.org/lists/internazionale/200104/msg00013.html>

2. DA LI TO ZNAČI I PROMJENU PARADIGME?

U svjetlu Koštuničine sistematične i istinski iskrene paradigme što je istaknuto ranije, bila bi izvanredna i dobro došla transformacija da on zaista naglo napusti stavove kojih se pridržavao godinama do uoči izbora 2000. Naravno da je teško mijenjati paradigme, čak i vremenom. Kun je upoređivao proces promjene takve paradigme u naukama do revolucije.¹²⁸ Paradigme je teško izbaciti čak i kada se suočite sa kontradiktornim dokazima, nešto što Džervis naziva "preuranjeno spoznajno zatvaranje" ("premature cognitive closure"). Kako Džervis primjećuje "jednom kada neka osoba zamisli izvjestan problem na dati način, vrlo je teško prekinuti taj model razmišljanja. Nove informacije, prije nego dovođenje u pitanje ustanovljenog podcilja, interpretiraće se unutar starog okvira"¹²⁹ Kao što Džervis takođe zaključuje snage odlučivanja će prirodno braniti paradigme koje su usvojile čak i kada se suoče sa drugačijim informacijama.¹³⁰ Svakako,

¹²⁸ T. Kuhn, *THE STRUCTURE OF SCIENTIFIC REVOLUTIONS*, str. 64, 92. Politički lideri, naravno, mogu i mijenjaju svoje paradigme, bilo iz ubjeđenja ili političkog interesa, kao što je bio slučaj sa predsjednikom Crne Gore, Milom Đukanovićem, koji je počeo kao tvrdolinijaški srpski nacionalista, ali je kasnije postao umjeren u odnosu na međuetnička pitanja.

¹²⁹ R. Jervis, *PERCEPTION AND MISPERCEPTION IN INTERNATIONAL POLITICS*, str. 412. Haurard Margolis (Howard Margolis) potkrjepljuje ovaj stav: "U principu, čak duboko ukorijenjene navike [t.j. paradigme] mogu se uvijek osporavati, ako postoji dokaz i argument koji pruža intuicije koje su u konfliktu sa intuicijama ishitrenim tom navikom. U praksi, to se ne dešava jednostavno, nekada čak i kada postoje na raspolaganju dokazi i argumenti koji, gledajući unatrag, izgledaju obavezujući. Na neki način mijenjanje navike mišljenja je teže od mijenjanja fizičke navike." (Paradigme & Barijere : *PARADIGMS / BARRIERES HOW HABITS OF MIND GOVERN SCIENTIFIC BELIEFS*, (KAKO NAVIKE MIŠLJENJA VLADAJU UVJERENJIMA NAUČNIKA), *Chicago University Press*, Chicago, 1973, str. 16-17.

¹³⁰ R. Jervis, "Dokaz se ignoriše, pogrešno zapamti ili se izvrće radi zaštite starih ideja" i "zato što ustanovljene teorije daju koherentan, međupovezan pogled o realnosti. Kontradiktorne činjenice ne mogu se uvažavati dok se teorija ne odvoji", str. 154 i 169.

promjena paradigme može se dešavati češće postepeno, neujednačeno i možda neprimjetno, nego odjednom, ili formalnim dekretom (mada bi ovo posljednje sredstvo moglo zaista biti najjasnija indikacija stvarne namjere i imati odlučujući i trenutno pozitivan učinak na rješavanje konflikta uopšte). Mada teška, takva promjena paradigme čak i u jugoslovenskom kontekstu nije neupitna kao što ilustrira stvarna promjena stavova i politike sadašnjeg crnogorskog predsjednika Mila Đukanovića, koji je stasao od srpskog nacionaliste u lidera koji pokazuje mnogo obuhvatniji i nekonfrontirajući pristup konfliktima na bazi etničkih i religijskih pitanja.

Sporna tačka ovdje je odrediti u kojem obimu se Koštuničina nacionalistička paradigma navedena ranije, promijenila njegovim dolaskom na vlast. Ima, razumljivo, kvalitativne razlike između statusa političke figure koja nije na vlasti i onoga na vlasti. Pojedinci koji relativno uživaju promovirajući svoje poglede u vakuum teoretskog svijeta naglo se suoče sa potrebom da moraju uskladiti svoja uvjerenja i obećanja sa zahtjevima da moraju donositi odluke i postavljati ciljeve, definirati i implementirati politiku u stvarnom svijetu. Vladavina unutar bilo kakve koalicije, šta više, predskazujuće postavlja dodatne dopunske prinude čak i ideološki motiviranim liderima kao što je Koštunica, i minimum saglasnosti potrebne unutar takvog političkog aranžmana može se i očekivati da ima efekte ne samo na političke opcije, nego čak i na retoriku koja ograničava iskreni izraz politike u javnosti. U tom smislu, Koštunica je zaista prešutio neke njegove ranije mnogo više konfrontirajuće verbalne izjave svojih uvjerenja naročito pred stranom publikom.

3. PONOVA OCJENA METODA

Sigurno da je Koštunica značajno različit od Miloševića. Možda je na području metoda rješavanja konflikta razlika između Koštunice i Miloševića najočiglednija. Koštuničina nova multilateralna regionalna aktivnost na neki način predstavlja prekid sa starom praksom, iako je čak Milošević održavao dobre odnose sa susjedima kao Rumunijom, Bugarskom, Grčkom, Slovačkom i Mađarskom, mada je značajno da nije imao takve odnose sa Albanijom ili sa većinom drugih država sukcesora bivše Jugoslavije. Činjenica da SR Jugoslavija pod Miloševićem nije bila involvirana na regionalnoj i međunarodnoj sceni, nije bila njihov vlastiti izbor (bili bi sretni da je bilo tako), nego zato što ju je međunarodna zajednica namjerno izolirala izražavajući nezadovoljstvo sa Miloševićevom politikom. Isto tako, Koštuničina vidljiva spremnost da sjedne i razgovara sa međunarodnom zajednicom i sa susjednim zemljama, da li individualno ili na multilateralnim forumima, je neutralan čin. Nakon svega, Milošević je bio više nego voljan za poslove pregovaranja (kao što je bio Hitler u Minhenu). Ključno je to da li Koštunica vidi takvo pregovaranje kao put da dođe do stvarnog razrješenja konflikta ili, suprotno, kao put odvratan neprihvatljivih odluka ili čak kao najbolje moguće sredstvo kojim će postići tradicionalne ciljeve naročito zbog nemogućnosti da upotrijebi nasilna sredstva, kako je naprijed rečeno. Koštunica je mnogo toga rekao u prošlosti: naime, da bi se postigli srpski nacionalni ciljevi, mnogo je efikasnije saradivati sa međunarodnom zajednicom nego se konfrontirati. Kooperacija sa međunarodnom zajednicom je bila metod predložen mnogo ranije kao najefektivniji put za postizanje ciljeva Srbije pridobijanjem međunarodne zajednice na svoju stranu, mada bi to moglo biti nerealno s obzirom na ciljeve Srbije za proširenjem. Kao što je

Košunica tvrdio 1995. godine, Miloševićeva greška je bila od samog početka što je "umesto da razgovora sa svetom, rešio da zarati sa svetom. Tako smo u rešavanje srpskog državnog i nacionalnog pitanja krenuli bez jasnih ciljeva, stičući, umesto saveznika, neprijatelje."¹³¹

Međutim, možda upravo po spremnosti na upotrebu sile Košunica može, bar potencijalno, značiti najveći prekid sa prošlošću. Temperamentom, ubjeđenjem i kalkulacijom Košunica se protivi upotrebi metoda kao što je bila Miloševićovo rutinsko korištenje atentata protiv rivala i kritičara, ili njegovo oslanjanje na srpske kriminalne elemente i kao političkog mehanizma u konfliktima i kao ekonomskog partnera. Niti će Košunica sada izgleda, planirati ratove za rješavanje sporova, pogotovo ne u ovom zadnjem trenutku. Djelimično, Košuničina mnogo realnija sposobnost vaganja korelacije snaga, nego što je bio slučaj sa Miloševićem koji je vodio Srbiju u serije neuspješnih ratova, može ga od toga odvratiti. Košuničino vlastito insistiranje 1990. da hrvatski i bosanski Srbi nastave prkositi međunarodnoj zajednici i njenim susjedima je, jasno, bila pogrešna procjena koja kvalificira njegovo sadašnje oklijevanje da pribjegne vojnoj opciji. Posebno je, čini se, uznemirilo Košunicu to što srbijanska javnost nije reagirala na slom entiteta hrvatskih Srba 1995. godine i ubijedilo ga da nije uvijek vjerovatno da će vojna opcija biti uspješna u ostvarivanju nacionalnih ciljeva, naročito zbog promjene vojne ravnoteže i nedostatka srpske opredijeljenosti da se bore za takve ciljeve. Kao što je zažalio nakon srpskog poraza u Krajini, "Stranke koje u svoje redove pokušaju da sve dovedu na trezven, prosvećen način, da nacionalno misle, moraju biti svesne težine tog zadatka."¹³²

¹³¹ *Telegraf International*, 12. decembar 1995, str. 8.

¹³² *Argument*, 14. august 1995, str. 9.

Košunica jasno vidi da je ravnoteža snaga uperena protiv interesa Srbije: "Danas se mi moramo adaptirati na svet takav kakav je. Mi moramo zalečiti naše rane i ponovo izgraditi naše međunarodne veze. Mi moramo poštovati realnost, uključujući i to da je hegemonistička politika SAD u velikoj meri doprinela patnji našeg naroda."¹³³ Ovo nije mali progres od Miloševićevog *modus operandi* i on, sam po sebi, može imati pozitivan odraz na rješavanje konflikta.

Konkretno, ishod problema takve politike kao što je politika Crne Gore bez sumnje je već odrađen različito, za razliku od Miloševića koji bi upotrijebio više prisile. Suprotno Košuničinom pribjegavanju verbalnim prijetnjama i tajnoj finansijskoj podršci antiindependističkim partijama, Milošević bi, vrlo vjerovatno, u značajnoj mjeri prevideo upotrebu skrivene i otvorene sile da bi proveo podčinjavanje Crne Gore (i da bi osigurao vlastitu političku poziciju). Međutim to ne znači da Košunica kategorički isključuje upotrebu sile. Značajno je da se Košunica najviše od svih u vladi protivio pregovaranju sa naoružanim albanskim pobunjenicima ("teroristima" kako ih je on nazvao) u Preševskoj dolini i koji je zagovarao vojno rješenje.¹³⁴ U odnosima sa tamošnjim albanskim pobunjenicima, Košunica je istovremeno zauzeo pragmatičan pristup i bio je posebno voljan da izbjegne kako je on rekao "nešto što bi podsećalo na epizodu sa Račkom" gdje se desio masakr 1998. godine koji je učvrstio stav međunarodne zajednice;

¹³³ Intervju sa Vojislavom Košunicom na RAI, Italijanskom nacionalnom radiu, SERBIA: *IL VENTO DEMOCRATICO DI KOŠUNICA*, (SRBIJA - KOŠUNIČIN DEMOKRATSKI VJETAR), 12. oktobar 2000., na web stranici, URL:

<http://www.ilfatto.rai.it/2000101N.htm>

¹³⁴ Intervju Safete Biševac sa Vojislavom Košunicom, *MILOŠEVIĆEVA ODGOVORNOST VEĆA JE OD JEDNOG STAMBENOG SLUČAJA*, *Danas*, Beograd, 3.-4. mart 2001, na web stranici, URL:

<http://www.danasnews.com/20010303/tema.html>

on je htio osigurati da vlasti ne budu "uvučene u provokaciju koja bi mogla promeniti povoljan međunarodni položaj zemlje i dovesti do intervencije spolja."¹³⁵ Ishod implementacije dogovora na osnovu pregovara sa pobunjenim Albancima Preševa bit će važan test obima promjena Koštuničinog razmišljanja u ovom pogledu. Ako ponovno uvođenje srbijanskih snaga bezbjednosti vodi ka stvaranju nove sredine u kojoj će se sve etničke zajednice osjećati sigurnije i biti u stanju da učestvuju u donošenju odluka, tada bi ovo moglo utri put za miroljubivo rješenje konflikta i indicirati važnije promjene u beogradskom pristupu. Ako, s druge strane, ovo vodi povratku nazad na tradicionalno šikaniranje nesrpskih građana i na pritisak usmjeren na njihov odlazak i čak da je ovo učinjeno sa manje sirovim metodama nego prije, tada perspektive za rješavanje konflikta u cjelini tokom Koštuničinog predsjednikovanja nisu ohrabrujuće.

Koštuničin negativni stav prema predstavnicima drugih nacionalnih zajednica proširio se i na njegovo oklijevanje da razgovara sa nekim albanskim liderima na Kosovu kao što je Hašim Tači (Hashim Thaqi). Bilo da iskreno vjeruje u svoje vlastite argumente ili ne, Koštunica je tvrdio da je sada ova SRJ postala "demokratski uređena država" i da je obavezna poštivati određene "standarde" a "jedan od njih je nepregovaranje sa teroristima." Kao što on smatra: "Da li bi u Francuskoj ili Španiji neko pristao da direktno pregovara sa teroristima? Ne bi. Postupili bismo neodgovorno ne samo prema sebi već i prema drugima i tom vladajućem demokratskom stavu prema terorizmu, ako bismo pristali da pregovaramo sa teroristima."¹³⁶

¹³⁵ Intervju Vojislava Koštunice za RTV Srbije, *NE SMEMO DOZVOLITI PROVOKACIJU POPUT RAČKA*, *Politika*, Beograd, 27. novembar 2000. na web stranici, URL:

http://www.politika.co.yu/2000/1127/01_06a.htm

¹³⁶ *Danas*, 3 - 4. mart 2001.

Općenito, međutim, moglo bi se očekivati da se Koštunica suzdrži od upotrebe nasilja i da se spremno uhvati u koštac sa konfliktima, naročito protiv pravoslavni sunarodnika recimo u Vojvodini ili u Crnoj Gori (gdje se takođe može izazvati građanski rat, nešto što je anatema za Koštunicu). On se umjesto toga, odlučio za veći naglasak na politička sredstva u odnosu na ciljeve i pozvao je na kooperaciju sa međunarodnom zajednicom kao put za ostvarivanje ciljeva, a naročito, kroz ubjeđivanje da su srbijanski ciljevi razumni. On je istakao svoju strategiju da djeluje sa "vodećim zemljama sveta" i u svojem obraćanju na radiu za Novu 2001. godinu rekao je: "Bitno je da mi sami znamo šta mi hoćemo, da umemo da razgovaramo i pregovaramo, da im objasnimo da se naši i njihovi interesi mogu u mnogo čemu uskladiti."¹³⁷

Za neke od postojećih međudržavnih i unutrašnjih konflikata, smanjenim osloncem na vojnu opciju će se, bez sumnje, jačati mnogo otvorenija i manje konfrontirajuća atmosfera i značiće korak naprijed. Što bi moglo biti od jednakog, ako ne od većeg značaja u ovom slučaju od metoda koje Koštunica zagovara je njegova dominirajuća paradigma i ciljevi koji proističu iz takve vizije. Bilo kakve kompromise sa realnošću ne treba posmatrati kao kontradiktorne njegovoj osnovnoj originalnoj paradigmi. Kao što se može zaključiti iz njegovih vlastitih ocjena i kompromisa u suočavanju sa višom silom iz prošlosti, Koštunica je u velikoj mjeri pristalica realpolitike. Dok mu takav realizam omogućava izvjestan fleksibilitet, neki eksperti iz oblasti razrješavanja konflikata su tvrdili da takvi maksimizirani pogledi vezani za postizanje pobjede nad uočenim neprijateljima, mogu da ne budu najproduktivniji

¹³⁷ Vojislav Koštunica, *ZNAMO ŠTA HOĆEMO*, *Vojska*, Beograd, 11. januara 2001, str. 4.

pristup razrješavanju konflikta.¹³⁸ Zahvaljujući njegovom pravnom obrazovanju, možda nije iznenađujuće da Koštunica stavlja tako jak naglasak na legalistički pristup pitanjima u vezi sa konfliktom. Međutim, njegovo usmjerenje na pravne principe može biti oštro selektivno. On ignorira na primjer, Miloševićovo nasilno i pravno dubiozno ukidanje autonomije Vojvodine i Kosova, kao i jednako pravno upitan transfer vlasništva Srbiji najvažnijih javnih kosovskih preduzeća, kao što je kompleks rudnika Trepča.

Iako se on ponosi time da razumije međunarodnu zajednicu kao i da je sposoban da koristi pravila igre, Koštunica je pokazao, ne samo u jednoj prilici, da nije imun na pogrešnu procjenu ravnoteže snaga, što je kao praktičaru realpolitike, moglo da nanese ozbiljne reperkusije. On je, na primjer, zadržao pretjerano mišljenje o važnosti Srbije, što ga je moglo potsticati da pogrešno interpretira koncesije međunarodne zajednice. Kako je rekao jednom reporteru "naša zemlja ima posebno važno mesto. Svest o tome ja sam uočio u razgovorima sa stranim zvaničnicima. SRJ je, u stvari, jedna mala velika sila."¹³⁹

Preostaju međutim ključna pitanja: da li Koštunica još uvijek vjeruje u eventualnu ekspanziju Srbije i u njen identitet kao nacionalističke države u kojoj su Srbi dominantna nacija; da li će on, u praksi, i dalje raditi na ostvarenju takvog cilja kad god misli da ovaj može biti

¹³⁸ Kako je Sandole primijetio, realpolitika iziskuje perspektivu od centara odlučivanja prema kojoj oni moraju uraditi sve da odbrane osnovne interese kao što je preživljavanje grupe i uloge elite, dok je jedino moralnost uspješna odbrana ovih interesa". Iako je na neki način fleksibilno, prema Sandoulu, ovo je ipak zasnovano na moći, neprijateljstvu, konfrontaciji, nultom pristupu, i često vodi destruktivnom ishodu, *PARADIGMS, THEORIES, AND METAPHORES IN CONFLICT AND IN CONFLICT RESOLUTION*, str. 4.

¹³⁹ Intervju Nataše Mijušković sa Vojislavom Koštunicom, *U NOVI VEK S UREĐENOM DRŽAVOM*, *Glas javnosti*, 8. decembar 2001. na web stranici, URL:

<http://www.glas-javnosti.co.yu>

izvodljiv, kao što je aneksija bar entiteta pod kontrolom Srba u Bosni i cijelog Kosova ili dijela Kosova, a što bi rezultiralo njihovom podjelom i jačanjem centralizirane srpske države. Na više načina u stvari, mogućnost podjele Bosne i Kosova može predstavljati najveću moguću prijetnju sadašnjoj regionalnoj stabilnosti, s implikacijama dalekosežnijim nego što je, recimo, nezavisnost Crne Gore.

Takva pitanja moraju se posmatrati iz perspektive Koštuničine vlastite paradigme. Počev od čitanja njegovih ocjena konflikata kroz dugi niz godina, može se zaključiti da on operira na osnovu uvriježenih iskrenih vjerovanja koji su bili konzistentni i koji se vjerovatno teško mogu intelektualno uklopiti u kompromis, što Džon Barton (John Burton) naziva "osnovne vrijednosti koje nisu za trgovinu."¹⁴⁰

Sam Koštunica neprestano ponavlja da je iskren, da se rukovodi principima i da je vjeran dosljednosti i kontinuitetu: "Ako čovek da prednost načelima, a mislim da sam celog života davao prednost načelima... Funkcija na kojoj se nalazim obavezuje me još više da poštujem načela koja sam poštovao i kada nisam bio na vlasti."¹⁴¹ Cijelo vrijeme on se ponosi činjenicom da njegovu stranku karakteriše "doslednost" i da "u našoj politici se ništa nije menjalo."¹⁴²

U skladu sa ovakvim razmišljanjem, Koštunica do sada nije eksplicitno odbacio ni jedan temeljni element svojih ranijih gledišta, a najmanje koncept Velike Srbije kao cjeline, koji je sam po sebi značajan. I zaista, na službenoj web stranici DSS-a se nastavlja (dok se ovo piše) izlaganje nepromijenjene stranačke platforme, a jedan od njenih načela je, kako je navedeno ranije, da "**buduća srpska država...bi se prostirala na celom srpskom etničkom**

¹⁴⁰ John Burton, *RESOLVING DEEP-ROOTED CONFLICTS : A HANDBOOK*, (RJEŠAVANJE DUBOKO UKORIJEJENIH KONFLIKATA - PRIRUČNIK), *University Press of America*, Lanham, Maryland, 1987, str. 17.

¹⁴¹ *Danas*, 3.- 4. mart 2001.

¹⁴² *Duga*, 11.- 24. septembar, 1999, str. 9.

prostoru.” Ali što može biti važnije jeste to da li je on tako nešto bar implicitno učinio; to jest, da li je u praksi ignorisao svoju raniju paradigmu usvajajući ciljeve i politiku koji se kose sa njom. U vrijeme pisanja ove studije, Koštunica je na vlasti tek nekih deset mjeseci. Na osnovu njegovih, doduše, skromnih izjava i njegovih političkih odluka u političkoj areni koja je još uvijek u razvoju, izgleda da je on zadržao mnogo od svoje stare osnovne paradigme. Do sada ne postoje nikakve indikacije o dramatičnoj promjeni paradigme ni u doglednoj budućnosti.

Ma kakve kompromise Koštunica pravio sa demokratskim elementima unutar srbijanskog državnog establišmenta da bi formirao neku konačnu pobjedničku koaliciju, ili sa međunarodnom zajednicom da bi okončao izolaciju Srbije, njegova politička ličnost još uvijek izgleda da je u osnovi vođena ličnom naklonošću za tradicionalni nacionalizam obojen autoritarizmom, koji odbacuje demokratska stremljenja. Upravo ovdje, do uznemirenosti, Koštunica može da prisvoji najočitije, značajne elemente Miloševićevog nasljeđa. Ciljevi, može se tvrditi, ostaju često slični, čak i onda kada se metodi i strategija mijenjaju.¹⁴³ Ciljevi - a ne samo metodi - će odlučivati o izgledima za razrješavanje konflikta. Podjela Bosne i Hercegovine ili Kosova na primjer, čak ako se postigne pregovorima sa međunarodnom zajednicom, bi imala iste posljedice kao da

¹⁴³ Prema Milošu Raduloviću, podpredsjedniku Koštuničinog DSS-a ciljevi se mogu postići efikasnije upotrebom metoda koji su različiti od onih koje je koristio Milošević. Govoreći o povratku jugoslovenskih snaga u sigurne zone na granici sa Kosovom, na primjer, on je ocijenio: “Povratak naših snaga na celokupnu teritoriju kopnene zone bezbednosti dokazuje da se takav cilj može ostvariti jednom mudrom, principijelnom i strpljivom politikom, bez sukobljavanja i bez nekih stavova koji su do pada prethodnog režima bili prisutni u državnom vrhu.” Konferencija za štampu DSS-a od 5. juna 2001. na web stranici DSS-a, URL:

<http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?broj=1709>

je postignuta silom. Te posljedice ne bi bile drugačije od slučaja kada se “pregovaralo” razdvajanje Čehoslovačke 1938. godine. Šta više, takva, tobože nenasilna “rješenja” mogla bi biti povod za nasilje pošto pogođena strana teži da pruži otpor. Kako je pruski vojni mislilac Karl fon Klauzevic (Carl von Clausewitz) proniciljivo zapisao: uvijek je branitelj onaj koji počinje rat pružanjem otpora budućem agresoru, koji bi bio zadovoljan ostvarenjem svojih ciljeva mirnim putem, ako bi to bilo moguće.¹⁴⁴

¹⁴⁴ “Jedino agresija poziva na odbranu i rat zajedno s njom. Agresor je uvijek miroljubac . . . on bi više volio preuzeti našu zemlju bez otpora”. Carl von Clausewitz *ON WAR (O RATU)*, izd. i prev. Michael Howard i Peter Paret, *Princeton University Press*, Princeton, 1984, str. 370.

V

**OCJENA POKAZATELJA
PROMJENA**

Da bi se pronašli konkretni pokazatelji koji će omogućiti davanje ocjene koliko se Koštuničino razmišljanje stvarno promijenilo, potrebno je razmotriti njegova nedavna politička opredjeljenja u konkretnim slučajevima kao što su Bosna i Hercegovina, unutrašnja struktura Savezne Republike Jugoslavije, Crna Gora ili Kosovo.

1. BOSNA I HERCEGOVINA

U vezi sa Bosnom i Hercegovinom, Koštuničina politika se izgleda i dalje formira na osnovu toga što on još uvijek smatra svojom dužnošću i pravom, a to je da bude involviran u vezi sa srpskim pitanjima neovisno od toga gdje ti Srbi žive. Kao što je izjavio, on ima "normalna osećanja za Srbe kao zemljake koji žive van Jugoslavije... postoje posebni odnosi sa ljudima. Dakle, sa Srbima koji danas žive u Bosni i Hercegovini ili drugim bivšim jugoslovenskim republikama, ili dijaspori. Oni su članovi iste nacionalne zajednice, prema njima imam poseban odnos kao predsednik Jugoslavije."¹⁴⁵ U slučaju Bosne, na primjer, kad je već došao na vlast, Koštunica je bio brz da u

¹⁴⁵ Intervju sa Vojislavom Koštunicom u bečkom sedmičniku Profil, kako je saopšteno u *THE SOLUTION IS IN A MINIMAL AND FUNCTIONAL FEDERATION*, (REŠENJE U MINIMALNOJ I FUNKCIONALNOJ FEDERACIJI), *Blic*, 3. maja 2001. na web stranici, URL:

<http://blic.gate96.com/danas/broj/strane/politika.htm>

periodu pred lokalne izbore izrazi svoju podršku za nacionalističke stranke bosanskih Srba, suprotno umjerenim snagama.¹⁴⁶

Jedna od prvih Koštuničinih političkih inicijativa sa pobjedničkim tvrdolinijaškim bosanskim Srbima, bila je potpisivanje sporazuma o "specijalnim odnosima" na ekonomskom, političkom i vojnom planu u martu 2001. Ne samo da je propustio priliku da savjetuje tvrdolinijaše u Bosni da se uzdrže od opstrukcija u vezi sa reintegracijom zemlje i da dozvole povratak izbjeglica svojim kućama što bi proširilo stabilnost, on je promovirao čvršće stavove bosanskih Srba i pružio im ohrabrenje za eventualnu podjelu i prisajedinjenje Srbiji. Iako je Dejtonskim ugovorom kao koncesija Srbima to bilo dozvoljeno aktiviranje ovakvih specijalnih odnosa ni u kom slučaju nije bilo zahtijevano. Naprotiv, ovakve mjere mogu samo doprinijeti centrifugalnom procesu u BiH i mogle bi biti osnova za buduću nestabilnost i ugrožavanje ljudskih prava. Ovo će vjerovatno ponovo ojačati tvrdolinijaše u svim nacionalnim zajednicama. Nije bilo pritisaka na Koštunicu da poduzme ovaj korak (hrvatski predsjednik Stipe Mesić istovremeno je zvanično odustao od ekvivalentnog hrvatskog prava na specijalne odnose sa zajednicom bosanskih Hrvata), ali Koštunica je izgleda postupio drugačije, s obzirom na njegove ranije ciljeve koje je imao na umu. Koštunica je objasnio razlog ove inicijative: "istakao sam da ono što mi je na srcu jeste zajedništvo Srbije i Crne Gore i jačanje veza između SRJ i Republike Srpske. Mislim da će ova pobjeda, pogotovo moja, na izborima u SRJ itekako uticati na prilike u Republici Srpskoj. Ohrabriće zdrave i čiste nacionalne snage, naravno i demokratske, i u tom pogledu sam pre nekoliko dana u Beogradu imao razgovore sa gospodinom

¹⁴⁶ Slobodan Reljić, *KOŠTUNICA I UVELA NADANJA*, NIN, 19. oktobar 2000, str. 46-8.

Mirkom Šarovićem iz SDS-a, potpredsednikom Republike Srpske, i sa gospodinom Mladenom Ivanićem koji je jedan od novih veoma uticajnih političara u Republici Srpskoj, ali koji istovremeno kao i ovi naši prijatelji SDS-a pokušava da spoji nešto što je nacionalno i demokratsko."¹⁴⁷

Ostaje da se vidi do kojeg je stepena i prema kom planu ovaj sporazum implementiran; ipak i simboličan postupak može pružiti uvid u intencije i može služiti kao prethodnica mnogo konkretnije politike, kao i ohrabrenje tvrdolinijašima koje predstavlja Srpska demokratska stranka (koju je osnovao Karadžić, a sada predvodi Šarović) i Ivanićeva isto takva nacionalistička Partija demokratskog progresa (PDP).¹⁴⁸

Paradoksalno je da se mogućnost saradnje između nacionalističkih stranaka bosanskih Srba i Beograda poboljšala nakon Miloševićevog svrgavanja, jer je ovaj - kao ljevičar - imao slabe lične i ideološke odnose sa desničarskim nacionalistima u Bosni. Ovakva situacija se sa Koštunicom u cjelosti promijenila, s obzirom na otvorene simpatije prema njemu od strane pristalica desnice.

¹⁴⁷ Intervju sa Vojislavom Koštunicom o službenom radiu Radio Svetigora, Cetinje, 17. oktobar 2000. na web stranici, URL:

<http://www.mitropolija.cg.yu/aktuelno/intervjui/intervju-Koštunica.html>

Krajem jula 2001. Koštunica je potpisao "*Protokol o saradnji*" sa SDS-om (Šarović) u ime DSS-a. Na konferenciji za štampu nakon toga, on je tvrdio da su DSS i SDS potpisivanjem sporazuma "formalizovale dugogodišnju saradnju" i naglasio da obje strane dijele stavove o povezanosti "nacionalnog i demokratskog". S. Ristić, *DOKUMENT O PRIJATELJSTVU*, *Politika*, 31. jula 2001. na web stranici, URL:

<http://www.politika.co.yu/2001/0731/01-191.htm>

U najmanju ruku, značajan je simbolični uticaj ponovne potvrde da DSS dijeli vrijednosti i stavove sa tvrdolinijaškim SDS-om.

¹⁴⁸ Tipično je da je Mladen Ivanić, premijer Republike Srpske, bio ohrabren ovim sporazumom, jer kako on shvata da potvrđuje pravo "da dva dela istog naroda čvrsto saraduju" i bio je uvjeren kada je zaključio da će u pogledu sporazuma "u bureku biti jako mnogo mesa." Intervju Orijane Đurić sa Mladenom Ivanićem, *VEZA SA SRJ NIJE BUREK BEZ MESA*, *Blic*, 7. maja 2001., na web stranici, URL:

<http://blic.gates96.com/danas/broj/strane/intervju.htm>

I opet u vezi sa ovim, ističe se Koštuničino jako publikovano prisustvo na ceremoniji u Trebinju, u dijelu Bosne i Hercegovine pod kontrolom Srba, prilikom prenosa posmrtnih ostataka srpskog pjesnika i nacionalističkog aktiviste Jovana Dučića (koji je umro u egzilu u SAD za vrijeme Drugog svjetskog rata i čiji su posmrtni ostaci sada vraćeni u Trebinje) Događaj u aranžmanu političara bosanskih Srba i visokog klera Srpske pravoslavne crkve očekivano je imao naglašeno religijsko - nacionalistički okus, sa Koštunicom spremnim na implicitnu podršku iz Srbije lokalnim tvrdolinijašima i zamagljivanju granice između Srbije i dijelova Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom. Istaknuti pravoslavni sveštenici koji su prisustvovali ceremoniji zaista su molili za "našeg hristoljubivog predsednika Vojislava." Događaj je tretiran kao državna posjeta, a Koštunica je vršio smotru postrojenog počasnog ešalona Vojske Republike Srpske.¹⁴⁹ Svečana procesija sa Dučićevim posmrtnim ostacima kroz krajeve pod srpskom kontrolom i nacionalističke manifestacije koje su se dešavale bile su jeziva reminiscencija niza sličnih procesija sa kostima srednjevjekovnog cara Lazara, koje su upotrijebljene za ponovno potpaljivanje srpskog nacionalizma u kasnim 1980-tim godinama, sa simbolizmom koji su jasno mogli primijetiti lokalni posmatrači.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Zoran Radisavljević, *VEČNI MIR PESNIKA U HERCEGOVAČKOJ GRAČANICI*, *Politika*, 23. oktobar 2000. na web stranici, URL:

<http://www.politika.co.yu/2000/1023/k01.htm>

i Petar Pašić, *DUČIĆ I SLOBODA SU DOŠLI ZAJEDNO*, Opština Trebinje, lokalna strana, 23. oktobar 2000. na web stranici, URL:

<http://www.trebinje.com/cgi-bin/printthis.cg?page=558>

¹⁵⁰ Indikativno je da Koštunica izgleda dijeli neke od Dučićevih ekstremnih ideja, kao što je da okarakteriše sve Hrvate, čak i one koji su sjedili u jugoslovenskoj vladi u egzilu tokom Drugog svjetskog rata, kao genocidne. Vidi Koštuničin omiljeni citat u tom smislu u *Dugi*, 13. - 19. maj 1995, str. 19.

Da nije Krajina pod srpskom kontrolom "reintegrirana u Hrvatsku vojnom ofanzivom 1995. godine, a nakon toga pregovorima i istočna Slavonija, Koštunica bi vjerovatno imao sličan opstruktivni pristup tome, kao što je imao u odnosima sa srpskim entitetom u Bosni i Hercegovini s obzirom na njegovu paralelnu podršku ovom entitetu. Uprkos tome, Predrag Simić, Koštuničin spoljopolitički savjetnik je tvrdio da Srbija mora ostati involvirana u pitanja srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj: "Odnosi između Beograda i Zagreba su dosta dobri, ali mi ćemo morati da insistiramo na pitanjima koja se tiču prava Srba."¹⁵¹

2. UNUTRAŠNJA STRUKTURA SR JUGOSLAVIJE

U opštem smislu, ciljevi održavanja SRJ u sadašnjem teritorijalnom obliku i prevencija pojave većih autonomnih prava za srpska konstitutivna područja u Srbiji sa značajnom manjinskom populacijom, ubrzo su postale najvažnije potrebe u Koštuničinom stavu, ne samo sa pojavom pro-nezavisnih pokreta u Crnoj Gori, nego takođe, i pozivima za autonomijom (ako ne trenutnom nezavisnošću) u Vojvodini, Sandžaku i u teritorijama južne Srbije naseljenim Albancima, a da ne spominjemo stalnu dilemu u vezi sa statusom Kosova. Odgovarajući kako on kaže na negativne centrifugalne sile, Koštunica je uvjeravao domaću publiku: "Hoću da verujem u sve to i da neću biti novi Gorbačov," aludirajući na raspad Sovjetskog Saveza za vrijeme Gorbačovljeve vladavine.¹⁵²

¹⁵¹ Intervju Ljiljane Milić sa Predragom Simićem, *MILOŠEVIĆ JE BIO LAK NA OKIDAČU*, *Republika*, Banja Luka, 8. mart 2001. na web stranici, URL:

<http://www.republika-glas.com/62-14.html>

¹⁵² *Danas*, 3.-4. mart 2001.

Interesantno da je Koštunica bar za sada, - izgleda vrlo tiho - stavio u stanje mirovanja njegovo ranije insistiranje na regionalizaciji, kao načinu rješavanja konflikta, možda zbog zabrinutosti za očekivano domaće suprotstavljanje takvom planu ili mogućnosti da takvi pozivi mogu potpaliti zahtjeve za stvarnom autonomijom ili nezavisnošću.¹⁵³ Međutim, iako se Koštunica danas bori za svetost postojećih granica, ovo je izgleda selektivno: dok insistira na ovome u slučajevima poput Kosova ili u pokrajini Sandžak naseljenoj većinskim muslimanskim stanovništvom ili u Crnoj Gori - sve su to slučajevi koji bi koristili Srbiji - na Bosnu i Hercegovinu nije primijenio ovaj princip.¹⁵⁴

3. CRNA GORA

U slučaju Crne Gore, za vrijeme predizborne kampanje u aprilu 2001. godine kada su izbori generalno shvaćeni kao anketa o pitanju nezavisnosti, lideri u političkom establišmentu Srbije odnosno SRJ bili su daleko od jedinstva i upravo to nejedinstvo potaklo je potencijalne tvrdolinijaše kao što je Koštunica, da shvate da moraju usvojiti mnogo realističniju politiku prihvatanja, iako je on to učinio preko volje i često izražavao ambivalentne i

¹⁵³ Jedan od podpredsjednika DSS-a primijetio je: "Jedno vreme smo ozbiljno tretirali i koncept regionalizma... baš kao i španski model" sugerišući da to više nije slučaj. Intervju Milića Miljenovića sa Goranom Bulajićem, *MENE JE KOŠTUNICA IZABRAO*, *Dnevnik*, Novi Sad 3. juni 2001, na web stranici, URL:

<http://www.dnevnik.co.yu/Strane/intervju.htm>

¹⁵⁴ Kako je naglasio "Svaka promena granica u regionu će neugušene ambicije za novim državicama probuditi i eto nas, možda, opet u vrtlogu novih sukoba, možda i oružanih, u vrtlogu kriza, nestabilnosti." Intervju Srđana Radulovića sa Vojislavom Koštunicom, *SRBIJA NEĆE S NEZAVISNOM CRNOM GOROM U SAVEZ*, *Blic*, 19. april 2001. na web stranici, URL:

<http://blic.gates96.com/danas/broj/strane/politika.htm>

neprijateljske komentare. Dok je još Milošević bio na vlasti, Koštunica ga je savjetovao da se ne upliće ni u jedan planirani referendum o nezavisnosti i izražavao je spremnost da prihvati rezultate uprkos njegovim rezervama o mudrosti takvog koraka.¹⁵⁵ Kada je došao na vlast, međutim, Koštuničin stav izgleda da je otvrdnuo i da je njegovo eventualno nerado prihvatanje bilo kakvih rezultata sada izraženo mrzovoljnim i prijetećim upozorenjima da će crnogorsko vođstvo morati "snositi odgovornost za eventualne posledice po region."¹⁵⁶ Jedan od osnovnih Koštuničinih strahova je mogućnost da će, ako Crna Gora pođe vlastitim putem, i druge oblasti takođe tražiti veću autonomiju ili nezavisnost.¹⁵⁷ Koštuničin spoljnopolitički savjetnik Predrag Simić potkrijepio je ovaj praktičan razlog da se zadrži SRJ netaknuta, navodeći da "Srbiji treba Jugoslavija radi Kosova." To znači, da ako bi Crna Gora postala nezavisna, bilo bi mnogo teže za Beograd da argumentira svoje stavove protiv nezavisnosti Kosova.¹⁵⁸ Ironijom, da bi bacio sumnju na to da je mudro da Crna Gora postane nezavisna, Koštunica je čak izrazio jalovu zabrinutost da bi Bošnjaci koji žive u Sandžaku koji je podijeljen između Srbije i Crne Gore 1945. godine od sada bili podijeljeni između dvije odvojene države.¹⁵⁹ Tražeći

¹⁵⁵ Kako saopštava Medija Klub, 7. august 2000. na web stranici URL: <http://www.medijaklub.co.yu/arhiva1/ynu/Vijesti/dnevne-vijesti7-8.htm>

¹⁵⁶ *Danas*, 3.-4. mart 2001. Izvještaji su se kasnije pojavili da je vlade Savezne Republike Jugoslavije možda finansirala projugoslovenske partije u Crnoj Gori tokom kampanje putem nekih skrivenih fondova savezne administracije. Vidi J.S., *BURA U SNP-U POVODOM OPTUŽBI SRPSKOG MINISTRA POLJOPRIVREDE*, *Vijesti*, Podgorica 7. maj 2001. na web stranici, URL:

<http://www.vijesti.cg.yu/arhiva.phtml?akcija=vijesti&id=30407>

¹⁵⁷ *Danas*, 3.-4. mart 2001.

¹⁵⁸ Citirana Dubravka Vujanović, *ZAŠTO SRBIJI TREBA JUGOSLAVIJA?*, *Nedeljni telegraf*, Beograd, 2. maj. 2001, str. 7.

¹⁵⁹ *Danas*, 3.-4. mart 2001.

možda uskraćivanje podrške Crnoj Gori u inostranstvu, Koštunica je takođe izrazio svoju sumnju da referendum možda ne bi bio fer i izazvao bi pitanja o tome da li više Crnogoraca živi u Crnoj Gori ili Srbiji. Više zabrinjavaju njegove prikrivene prijetnje da bi u slučaju crnogorske odluke za nezavisnošću, entitet pod srpskom kontrolom u Bosni i Hercegovini mogao opravdati svoj zahtjev za odvajanjem, a pogotovo bi se Makedonija mogla podijeliti: "Mnoge od zemalja u okruženju bi počele da razmišljaju: ako se jedna granica menja, zašto se još koja ne bi promenila, bilo da je reč o Makedoniji, bilo da je reč o Bosni i Hercegovini."¹⁶⁰

Konačno, lideri DOS-a koji su bili protiv predaje vlasti završili su u savezništvu sa bivšim Miloševićevim pristalicama u Crnoj Gori, zajedno radeći na tome da osujete crnogorske napore ka nezavisnosti. Nakon izbora u kojima su proindependističke snage sakupile samo slabašnu većinu, projugoslovenske partije u Crnoj Gori, iako tijesno poražene i nisu ušle u crnogorsku vladu, bile su izrazito voljne da sa snagama DOS-a rade na uspostavljanju federalnih odnosa Crne Gore i Srbije.¹⁶¹

4. KOSOVO

U slučaju Kosova, nakon preuzimanja vlasti, Koštunica se suočio sa *de facto* odsustvom jugoslovenske kontrole nad većinom teritorija i sa ograničenim izgledima ponovnog uspostavljanja *status quo ante* ili za rješavanje

¹⁶⁰ Intervju Nenada Zafirovića sa Vojislavom Koštunicom, *Srpski Servis, Glas Amerike*, 5. januar 2001. na web stranici, URL:

<http://www.voa.gov/serbian/JAN/Koštunica5jan.htm1>

¹⁶¹ Projugoslovenski crnogorski lider Predrag Bulatović citat u *SARADNJI BEZ IZRUCENJA, Večernje novosti*, Beograd, 13. maj, 2001. na web stranici, URL:

<http://www.novosti.co.yu/default.asp?Kategorija=1&Pdatum=5/13/2001>

tekućeg problema unutar za njega prihvatljivog okvira. Osnovno je što je za njega prisustvo NATO-snaga "inaugurisalo takve promene koje su pobudile nadu u nezavisnost Kosova - što mi ne možemo prihvatiti!"¹⁶² S jedne strane, Koštunica je bio nestrpljiv da uvjeri inostranu javnost o svojim dobrim namjerama prema Kosovu, govoreći naprimjer italijanskim parlamentarcima: "Ja sam za ... suštinsku autonomiju Kosova u Saveznoj Republici Jugoslaviji - istinski multinacionalnoj državi sa svim ljudskim i manjinskim pravima."¹⁶³ Međutim, u isto vrijeme, ima indikacija o Koštuničinom dugoročnom nastojanju da umjesto toga, uspostavi što je moguće više od navedenog *status quo ante* na Kosovu, ma koliko to moglo biti nerealno. To je cilj koji se nije značajno mijenjao, mada se u ovim okolnostima on možda mora ostvarivati postepeno. Usredsredivši se na odredbe operativne Rezolucije UN 1244 koja zagovara njegove ciljeve, on je, na primjer, primijetio da "Naša policija mora da se vrati u zonu kopnene bezbednosti, a VJ mora da se vrati na Kosovo, opet u skladu s Rezolucijom 1244. Sve je to pitanje vremena."¹⁶⁴ Upitan u jednom domaćem

¹⁶² Koštunica citiran u članku Duška Vukajlovića, *BUS SE ZALOŽIO ZA CELOVITU JUGOSLAVIJU, Blic*, 10. maj 2001, na web stranici, URL:

<http://blic.gates96.com/danas/broj/strane/politika.htm>

¹⁶³ Citiran u *MILOŠEVIĆEVA SAVJEST ČISTA U VEZI SA BALKANOM, CNN*, 13. decembar 2000. na web stranici, URL :

<http://www.cnn.com/2000/WORLD/europe/12/12/belgrade/milosevic/index.htm1>

¹⁶⁴ *Glas javnosti*, 8. decembar 2000. Takođe vidi njegovu konferenciju za štampu 13. februara 2001. gdje je rekao "Doći će trenutak kada međunarodna zajednica više neće moći da kaže da sada nije vreme za povratak Vojske Jugoslavije na Kosmet" izvijestio je M. Pešić u članku *NEMA PREGOVORA SA TERORISTIMA, Politika*, 14. februar 2001. na web stranici, URL:

http://www.politika.co.yu/2001/0214/01_02.htm

intervjuu da li je optimističan u pogledu povratka beogradskih oružanih snaga na Kosovo, Koštunica je uzvratio: "Ako pogledate sve činjenice, onda je jasno da je u ovom momentu to teško postići. Mi znamo šta je sadržaj Rezolucije 1244 i u kojem broju i kako se Jugoslovenska vojska može vratiti na Kosovo. Sa svim ovim problemima sa kojima se ovog trenutka suočavamo mi ne možemo govoriti o tome. Međutim, s druge strane, obaveze međunarodne zajednice se ne mogu ignorisati. Situacija na Kosovu i povratak [Jugoslovenske vojske] na Kosovo je obaveza za drugu stranu."¹⁶⁵

Sporna odluka NATO-a koja dozvoljava povratak snaga sigurnosti SRJ u graničnu tampon zonu sa granicom na Kosovu može se samo shvatiti kao Koštuničin uspjeh, a tako se ona i smatra u Beogradu, kao korak ka povratku srbijanskog vojnog prisustva na samom Kosovu. Činjenica je da drugi organi vlade SRJ kao što je Vojska SRJ konstantno potvrđujući takav cilj, a da ih Koštunica niti koriguje niti dezavuiše, moraju slati upozoravajuću poruku Albancima na Kosovu. Naprimjer, nakon što se Vojska SRJ vratila u Sektor B tampon zone, kada je general Nebojša Pavković, načelnik generalštaba bio upitan, da li je sada vrijeme da se vojska vrati i na

¹⁶⁵ Danas, 3.-4. mart 2001. Koštunica je nastavio da podržava povratak beogradske vojske na Kosovo, kao na konferenciji za štampu, 26. juna 2001. kada je tvrdio da "Rezolucija 1244 predviđa da određen broj naših snaga u određenom roku uđe na teritoriju Kosmeta, tako da bi njihov ulazak bio sasvim u skladu sa Rezolucijom" i procijenio da je takav povratak do proljeća 2002. "sasvim realan". *NEMA IZRUCENJA PRE DONATORSKE KONFERENCIJE, Politika*, 27. juni 2001. na web stranici, URL:

http://www.politika.co.yu/2001/062_7/01-01.htm

Čak i da Koštunica ne vjeruje u njegove potpuno nerealne planove, njegove ponavljane izjave u tu svrhu bi imale izrazito potstrekački uticaj i odložile bi izgleda za razrješenje konflikta na Kosovu.

Kosovo odgovorio: "izjave naših zvaničnih državnih organa i predstavnika Koordinacionog tela ukazuju da se razgovara o tim pitanjima."¹⁶⁶

Sigurno je da u ovom trenutku Koštunica jasno shvaća ograničenja beogradskih odluka. Praktično, on je bio znatno angažovaniji u odnosima sa NATO-om i sa Ujedinjenim nacijama na Kosovu nego što je bio Milošević, iako su lokalni Srbi na Kosovu vjerovali da je nova vlada još uvijek preokupirana domaćim problemima da bi njima mogla posvetiti dovoljno pažnje. Kao što je Hans Hekerup (Hans Haekkerup), šef Misije UN na Kosovu optimistički primijetio Koštunica je bio korisniji u rješavanju pitanja od zajedničkog interesa nego u rješavanju "teških problema" i on se nadao da će se postići saglasnost u tom planu, kao što su na primjer, izbori na Kosovu, uprkos činjenici da se Koštunica o njima nije još izjasnio.¹⁶⁷ Koštunica je međutim, izgleda, istovremeno radio i na drugom kolosjeku. Kada je postavljeno pitanje postavljanja carinskih punktova na kosovskim granicama, Koštunica je očekivano oponirao ideji da se oni instaliraju na granici Srbija - Kosovo, dok je -

¹⁶⁶ Intervju Petra Pašića sa generalom Nebojšom Pavkovićem, *SPREMNI SMO I ZA KOSMET!*, *Glas javnosti*, 26. maj 2001. na web stranici, URL:

<http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/05/26/srpski/P01052501.shtm1>

Ponovo, u junu 2001. general-potpukovnik Ninoslav Krstić, komandant združenih snaga bezbjednosti koji je preuzeo kontrolu tampon zone, uvjeravao je jugoslovensku javnost: "Vojska Jugoslavije je najavila spremnost da se tim kontingentom i na miran način vrati na prostor Kosova i Metohije čim se, u skladu sa navedenim dokumentima, za to stvore potrebni uslovi." Intervju Petra Pašića sa generalom Krstićem, *VRAĆAMO SE I NA KOSMET!*, *Glas javnosti*, 10. juni 2001. na web stranici, URL:

<http://www.arhiva.glas-javnosti.co.yu/2001/06/10/srpski/I01060901shtm1>

¹⁶⁷ Intervju sa Hansom Haekkerupom, *BEOGRAD ŠALJE SIGNALE DA NASTAVIMO RAD NA PRAVNOM OKVIRU ZA KOSOVSKU SAMOUPRAVU*, *Danas*, 21.- 22. april 2001, na web stranici, URL:

<http://www.danasnews.com/20010421/vikend3.htm>

u jednom pismu Hekerupu izrazio želju da umjesto toga da pojačanje carinskim punktovima duž granica Kosovo - Makedonija i Kosovo - Albanija uz direktno učešće SR Jugoslavije.¹⁶⁸ Koštuničina DSS stranka je bila nepopustljiva, smatrajući da bi prikupljanje carine mogao biti klizav teren koji bi doveo do toga da Kosovo dobije vlastite automobilske registarske tablice, pasoše i vize kao i da se uspostave državne granice, te sama država.¹⁶⁹

Zalažući se za *status quo* za sada, podpredsjednik Koštuničinog DSS-a je kritikovao više liberalnih Srba zbog toga što su spremni da se odreknu Kosova: "Ukoliko ovakvi stavovi dobiju većinu, sigurno je da Kosovo neće biti unutrašnja stvar ove zemlje, niti će se ona pitati o bilo čemu kada je Kosovo u pitanju." On je dodao: "sada je maksimum koji možemo da uradimo taj da tražimo i zahtevamo od međunarodne zajednice da prestane s dnevnim lutanjima u rešavanju kosovskog problema, već da se striktno pridržava pravnog okvira za Kosmet, a to je Rezolucija 1244."¹⁷⁰

Iako je Koštunica imao zategnute odnose sa promiloševićevim elementima u Mitrovici za vrijeme izborne kampanje 2000, on je takođe imao bliske veze sa nekim od tvrdolinijaških paravojnih lidera u tom području, uključujući same "čuvare mostova" - paravojne siledžije, koji djeluju na sjevernom dijelu Kosova pod srpskom kontrolom. Zaista, Marko Jakšić - koji je podpredsjednik DSS i stranački predstavnik za Kosovo - istovremeno je i šef lokalnog Srpskog nacionalnog vijeća, koje kontroliše teritorije pod srpskom kontrolom i ima bliske veze sa paravojnim

¹⁶⁸ Citirano u *KOŠTUNICA ZATRAŽIO UKIDANJE CARINSKIH PUNKTOVA*, *Politika*, 19. april 2001, na web stranici, URL:

http://www.politika.co.yu/2001/0419/01_09.htm

¹⁶⁹ Ovo je bio argument Marka Jakšića podpredsjednika DSS-a na konferenciji za štampu, 1. maj 2001, DSS web stranica, URL:

<http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?broj=1692>

¹⁷⁰ Vidi intervju sa Goranom Bulajićem, *Dnevnik*, 3. juni 2001.

vođama, uključujući Olivera Ivanovića, dok ovaj nije konačno zbačen u unutrašnjim sukobima u junu 2001. godine.¹⁷¹ Kada su oni postavili blokade na cestama u aprilu 2001. u znak protesta protiv carinskih punktova UN, predstavnik vlade Republike Srbije je došao na lice mjesta, izražavajući im zvaničnu podršku, uključujući kako je on rekao i podršku od Koštunice: "Došao sam da prenesem bezrezervnu podršku Vlade i Skupštine Srbije, Savezne vlade i predsednika Vojislava Koštunice, vašem legitimnom i demokratskom otporu i da vas uverim da se državno rukovodstvo nije saglasilo sa aktom uvođenja carina od strane UNMIK-a. Ko drugačije govori mora da razmisli o šteti koju nanosi srpskom narodu. Odbrana nacionalnih interesa i prisustvo države Srbije na ovim prostorima naši su prioritetni zadaci."¹⁷² Za samopriznatog legalistu kao što je Koštunica, ne samo tolerisanje nego i ohrabivanje takvih nezakonitih siledžijskih paralelnih struktura u dijelu Kosova pod srpskom kontrolom može ukazivati na prvi pogled na nepredvidivost. Međutim, zadatak "čuvara mostova" - iseljavanje i prevencija od povratka većinskog albanskog stanovništva sjevernog dijela Mitrovice (i sprječavanje

¹⁷¹ O ovim odnosima, vidi Zvonko Tarle, *KFOR ŠTITI EPISKOPA OD RAZLJUĆENOG JATA*, april 2000, na web stranici Srpske pravoslavne crkve na Kosovu, URL:

http://www.decani.yunet.com/archive_apr2.html

i Dejan Atanasijević, *MOST NA IBRU*, *Vreme*, 28. august 1999., na web stranici, URL:

<http://www.cdsp.neu.edu/info/students/marko/vreme/vreme53.html>

¹⁷² N. Smikić, *KFOR NAS NEĆE POKOLEBATI*, *Glas javnosti*, 21. april 2001. na web stranici, URL:

<http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/04/21/srpski/P01042006.shtml>

Kao u Vojvodini, na sjeveru Kosova pod kontrolom Srba saopšteno je da Koštuničin DSS radi u koaliciji sa Šešeljevom SRS i sa Miloševićevom SPS, M. Laketić, *NOVI RASKOLI - STARI KRIVCI*, *Politika*, 8. juni 2001. na web stranici, URL:

<http://www.politika.co.yu/2001/0608/01/05.htm>

povratka Srba u južni dio grada), je rezultiralo uspješnim odvajanjem dviju zajednica i dviju zona, i može se logički uklopiti u okvir Koštuničine šire nacionalističke paradigme.

Svrha beogradskog angažmana na Kosovu općenito i u pitanju graničnih punktova posebno, izgleda da je planiranje povratka veće državne involviranosti. Podpredsjednik DSS-a Marko Jakšić zatražio je na jednoj konferenciji za štampu da odluka o prikupljanju poreza na Kosovu mora biti predmet direktnih pregovora između Misije UN na Kosovu i zvaničnih vlasti Srbije izjavljujući: "Kosovski Srbi se bore za uključivanje državnih organa Srbije i Jugoslavije u rešavanje vitalnih problema na prostoru nad kojim oni imaju ingerencije."¹⁷³

Sigurno je da su lokalni Srbi, uz ohrabrenje Koštunice kao i beogradskih vlasti postali zahtjevniji u učešću razvojnih administrativnih aranžmana za Kosovo pod pokroviteljstvom Misije UN. Ovo bi, međutim, takođe trebalo biti posmatrano unutar okvira Koštuničinog vlastitog pristupa upotrebe angažmana kao sredstva participiranja u oblikovanju okruženja, radi postizanja tradicionalnih ciljeva. Odnosno, ako bi se situacija snažno razvijala protiv takvog ishoda, veća participacija bi, u najmanju ruku, omogućila Beogradu opstrukciju i prevenciju odlučnog ishoda (kao što je de facto pokret za opredjeljenje za konačni status Kosova), koji bi mogao isključiti postizanje srpskih nacionalističkih ciljeva u budućnosti. Tako je Momčilo Trajković, predsjednik tima SRJ, poslan da pregovara u vezi sa Kosovom rekao da je na sastanku sa Koštunicom u aprilu 2001. "postignut dogovor oko zajedničkog nastupa Savezne države na Kosmetu i konstituisanje Saveznog komiteta i da srpski eksperti u radnoj grupi UNMIK-a u skladu s tim već danas odlaze na Kosmet i počinju da rade." Međutim, on je takođe razjasnio da će se tim "energično

¹⁷³ Konferencija za štampu od 1. maja 2001. na web stranici DSS-a, URL: <http://www.dss.org.yu/prikazi.asp?broj=1692>

suprostaviti definisanju statusa Kosova" što je jedan stav koji vjerovatno neće biti od pomoći osnovnom progresu u pronalaženju rješenja.¹⁷⁴ Značajno je, da je povećano učešće lokalnih Srba u Kosovskom prelaznom administrativnom savjetu često ometalo rad čak i privremenoj strukturi administrativne vlasti na Kosovu. Kao što je srpska predstavica Rada Trajković insistirala da ako nema mehanizama kojima će autonomija biti povezana sa Srbijom i Jugoslavijom, ovo još snažnije navodi na to da će se raditi o jednoj vrlo nezavisnoj autonomiji koja će funkcionisati izvan kontrole.¹⁷⁵

U prošlosti, kada je Srbija još kontrolisala Kosovo, Koštunica se grčevito držao stava da cijelo Kosovo mora ostati dio Srbije.¹⁷⁶ On izgleda još uvijek smatra ovu odluku o podjeli negativnom, bar za sada, iako njegov razlog može biti da čeka bolji sporazum kasnije, kojim bi Srbi mogli dobiti čak i veći dio Kosova od onoga koje danas drže pod kontrolom.¹⁷⁷ Međutim, unutar krugova jugoslovenske vlade izgleda da izbija pozicija uzmicanja - u smislu

¹⁷⁴ Citirano u *NIJE VREME ZA USTAV*, *Glas javnosti*, 11. april 2001. na web stranici, URL:

<http://www.arhiva.glas-javnosti.co.yu/2001/04/11/srpski/P01041002.shtm1>

¹⁷⁵ Intervju Jelene Tasić sa Radom Trajković, *DNEVNI PROBLEMI ODVLAČE VLAST OD KOSOVSKE PITANJA*, *Danas*, 3. maj 2001. na web stranici, URL:

<http://www.danasnews.com/20010503/hronika4.htm>

¹⁷⁶ Na primjer, upitan 1998. da li misli da je podjela Kosova dobra ideja, on je odgovorio "Mislim da to nije ni dobro ni izvodljivo rešenje," *Duga*, 12-25 septembar 1998. str. 9.

¹⁷⁷ Na primjer, kada je upitan koje je njegovo mišljenje o podjeli sada, Koštunica je odbacio opciju: "Takav predlog ne bi trebalo da okupira našu pažnju. Iz prostog razloga jer sve dok ne bude obezbeđen nesmetan povratak Srba i ostalog nealbanskog stanovništva, mi nismo prihvatanjem te ideje zamrzli trenutnu situaciju na Kosovu. A ona je krajnje nepovoljna za nas." Citiran u V. Đorđević, *MILOŠEVIĆ NIJE USLOV*, *Glas javnosti*, 24. maj 2001. na web stranici, URL:

<http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/05/24/srpski/P01052302.shtm1>

razdvajanja srpskih i albanskih zajednica - u neko vrijeme u budućnosti. Pregovarač za pitanje Preševa, Nebojša Čović - liberal u jugoslovenskoj vladi i vjerovatno vršilac uloge skrivenog mamca za ovu inicijativu - posebno je maja 2001. lansirao probni balon za takvu teritorijalnu podjelu Kosova. Iako je prijedlog dao odvojeno srpske i albanske "entitete" unutar Kosova, prema modelu Bosne i Hercegovine, podtekst ove rasprave je bio taj da bi se ovi entiteti zasnivali na poziciji *status quo-a* (ili bolje rečeno) tako da bi Srbi zadržali kontrolu nad Sjeverom koji je bogat resursima, dok bi albanskoj većini dali ostatak. Dok neki u vladi smatraju ovo trajnim rješenjem, oni u Koštuničinom krugu smatraju, ma koliko to moglo biti nerealno, da je ovo način da se ne dopusti Kosovo koje funkcioniše, a zadrži uticaj Beograda, te tako spriječi suverenitet Kosova i pripremi put za eventualnu reintegraciju Kosova unutar Srbije. U tom smislu Zoran Lutovac, član tima eksperata jugoslovenske vlade za nacionalne manjine napominjući da beogradska vlada sada ima ograničenu priliku da "izvuče najviše moguće, koristeći ofanzivna sredstva i mudru politiku", izrazio je mišljenje da bi međunarodna zajednica mogla okončati etničke konflikte na Balkanu "prelaskom sa multietničkih na etničke koncepte". Karakteristično je da je Lutovac preporučio uspostavljanje dva odvojena entiteta na Kosovu da bi formalizirao tekuće stanje. Upitan da li on misli da bi to bilo moguće, odgovorio je: "Ako Srbija učvrsti svoju poziciju, ovaj predlog bi mogao biti realan."¹⁷⁸ Kao što je Dragan Lazić član Centralnog vijeća DSS-a dalje objasnio, cilj na Kosovu je bio traženje "optimalnog rešenja" u odnosu na sadašnju ravnotežu snaga. U ovom momentu, prema

¹⁷⁸ Intervju Jelene Jovović sa Zoran Lutovcem, *NA SNAZI STARE UCENE, Večernje novosti*, 2. juni 2001. na web stranici, URL: <http://www.novosti.co.yu>

Laziću, najbolje moguće rješenje je autonomija za Srbe unutar Kosova u istom stepenu autonomnosti koje Kosovo uživa unutar SR Jugoslavije. Kako je Lazić primijetio "To ne isključuje varijantu o dva entiteta po kriterijumu istorijskog i etničkog prava," tradicionalno, stava koji afirmiše prava Srba nad teritorijama i u slučajevima gdje su Srbi u većini i (gdje nisu Srbi u većini) u slučajevima koji bi podrazumijevali srpski zahtjev na osnovu istorijskih događaja. Kao što je Lazić uvjeravao: "Ta opcija je najbliža DSS-u i predsedniku Koštunici."¹⁷⁹

Iako bi se za bilo koji plan prethodne podjele Kosova na entitete na osnovu trenutnih linija kontrole moglo reći da je ne samo nepravedan (konačno, Albanci su činili preko 80% populacije i na sjeveru, prije etničkog čišćenja 1999. godine) i nefunkcionalan (s obzirom na iskustvo sa sličnim rješenjem koje su Srbi isplanirali u Bosni), njegova namjera je potpuno očita da je to samo preludij za podjelu kojom bi Srbi stekli bar neproporcionalnu kontrolu ukoliko ne bi bili u stanju da ponovo uspostave potpunu kontrolu nad cijelim Kosovom.¹⁸⁰ Čak i privremena konfiguracija sa sjeverom Kosova pod srpskom kontrolom, plus razne enklave širom Kosova takođe pod srpskom kontrolom, rezultirale bi jednim neizvodljivim i nestabilnim stanjem dijeleći Kosovo ekonomski, politički, sigurnosno, saobraćajno i teritorijalno, isključujući time svaku mogućnost normalnog funkcionisanja Kosova. Nevjerovatno je, šta više, da bi podjela mogla

¹⁷⁹ Intervju Ljiljane Staletović sa Draganom Lazićem, *NOVE MAPE - SO NA ŽIVU RANU, Glas javnosti*, 13. juni 2001., na web stranici, URL: <http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/X01061201.shtm1>

¹⁸⁰ U 1991. godini bilo je samo pet opština na Kosovu gdje su Srbi bili većina, ali ovo je samo za sebe nastalo nakon dizajniranja glasačkih okruga pošto je u 1981. bila samo jedna takva opština. Ova područja, su bila prorijedena, a predstavljale su samo 2,7% ukupnog stanovništva Kosova. Vidi Bogoljub Kočović, *ETNIČKI I DEMOGRAFSKI RAZVOJ U JUGOSLAVIJI OD 1921-1991, Paris: Bibliothque Dialogue*, 1998, str. 496-499.

1. ZLOČINI I KATNA

VI

KONFRONTIRANJE U PROŠLOSTI KAO OGLEDALO KONFLIKTA

1. ZLOČIN I KAZNA

Poseban pokazatelj obima promjene koncepta - pošto je to jedan sveobuhvatan faktor koji je blisko vezan za nacionalističku paradigmu i istovremeno krucijalan za razrješavanje konflikta sa srbijanskim susjedima - je pitanje suočavanja sa prošlošću, a posebno, sa ratnim zločinima koji su jedan od najbolnijih dijelova te prošlosti. Na više načina ovo pitanje može biti *sine qua non* za stvarno rješavanje konflikta. Za Koštunicu je cijelo pitanje ratnih zločina i odnosne saradnje sa Tribunalom u Hagu bilo problematično i sadržavalo je potencijalno stvaranje spora između njega i međunarodne zajednice. Nasuprot njegovom objašnjenju ovoga pitanja kao marginalnog, ono se može posmatrati kao centralno pitanje i prošlosti i tekućih konflikata i na više načina, prirodno pitanje nacionalističkog cilja uspostavljanja Velike Srbije.

Naravno, i Koštunica je javno izjavio da u interesu međuetničkog pomirenja "Prvo je neophodno i važno da dokučimo istinu, šta se uopšte desilo na Balkanu, da dobijemo objektivnu sliku događaja poslednjih godina."¹⁸⁵ Međutim, sve indikacije ukazuju da se njegova spremnost na konfrontaciju sa prošlošću nastavlja u velikom stepenu povezivati sa njegovom širom, dugoročnom paradigmom opravdavanja nacionalizma i njegovom vizijom srbijanske

¹⁸⁵ Intervju sa Vojislavom Koštunicom za češki dnevnik Pravo, *IZBORI NISU MOGUĆI BEZ PROMENE POLOŽAJA SRBA*, Blic, 22. maja 2001. na web stranici, URL:

<http://blic.gates96.co/arhiva/200105022/strane/politika.htm>